

Міністерство освіти і науки України
Сумська обласна рада
Департамент освіти і науки Сумської військової адміністрації
Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Сумська обласна універсальна наукова бібліотека»
Сумський обласний краєзнавчий музей
Комунальний заклад Сумської обласної ради - обласний центр
позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю
Центр професійного розвитку
педагогічних працівників Сумської міської ради

МАТЕРІАЛИ

**міжрегіонального круглого столу
з онлайн трансляцією
«НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ
ВИХОВАННЯ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ»**

1 жовтня 2024 року

Суми – 2024

*Рекомендовано до друку Вченою радою
КЗ Сумський інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 14 від 04 листопада 2024 р.)*

Редакційна колегія:

С.В. Драновська – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри СГО
Н.В. Дудко – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри СГО
Ю.В. П'ятаченко – старший викладач кафедри СГО
Т.Г. Стукалова – старший викладач кафедри СГО

Національно-патріотичне виховання в закладах освіти України в час російсько-української війни: переосмислення контекстів»: збірник наукових статей / За заг. ред. С.В. Драновської. Суми, 2024. 82 с.

У збірнику представлено матеріали міжрегіонального круглого столу з онлайн трансляцією «Національно-патріотичне виховання в закладах освіти України в час російсько-української війни: переосмислення контекстів», що розкривають теоретичні та практичні аспекти національно-патріотичного виховання як проблеми внутрішньоукраїнської інтеграції; висвітлюють значення української героїки та меморіалів пам'яті звитязцям-краянам у хронотопі російсько-української війни 2014-2024 років; висвітлюють деякі питання формування ціннісних орієнтирів у молоді; розглядають військово-патріотичне виховання і волонтерську діяльність як процес громадянської ідентифікації в сучасній українській школі а також демонструють можливості національно-патріотичного виховання учнівства у процесі опанування основ наук та позашкільній роботі

Міжрегіональний круглий стіл проводиться за ініціативою КЗ Сумський ОППЮ з метою обговорення проблем національно-патріотичного виховання в закладах освіти та формування національно-культурної ідентичності дітей та молоді.

Представлені матеріали розраховані на широке коло читачів.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників.

Матеріали друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій. Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

ЗМІСТ

І ПАНЕЛЬ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ

МАЛЕНКО Катерина Миколаївна

Військово-патріотичне виховання і волонтерська діяльність як процес громадянської ідентифікації в сучасних закладах освіти ДПТНЗ..... 5

ЖОЛОБКО Станіслав Іванович

Спадкоємність поколінь, як стрижень національно-патріотичного виховання..... 9

ДРАНОВСЬКА Світлана Вікторівна

Вшанування пам'яті захисників України як активна громадянська позиція..... 12

ХОМЕНКО Віталій Олексійович

Генеалогічні дослідження та національно-патріотичне виховання молоді..... 17

БОНДАР Олександра Григорівна

Роль школи в світоглядній війні за українців та Україну в умовах сьогодення..... 22

СЕКЦІЯ II

ГЕРОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ ЯК ПРИКЛАД ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У МОЛОДІ УКРАЇНСЬКА ГЕРОЇКА І МЕМОРІАЛИ ПАМ'ЯТІ ЗВИТЯЖЦЯМ-КРАЯНАМ У ХРОНОТОПІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2024 РОКІВ.

ІДРИС Наталія Олексіївна, КОЗИНА Уляна Дмитрівна

Меморіалізації героїв російсько-української війни (на прикладі героя України Олександра Аніщенка)..... 26

СЕКЦІЯ III

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

БАЛАКЛЕЙСЬКА Вікторія Миколаївна

Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку засобами краєзнавства..... 31

ДУДКО Наталія Василівна

Волонтерство в школі як інструмент громадянської освіти..... 35

ЗАГОРУЛЬКО Світлана Леонідівна Військово-патріотичне виховання і волонтерська діяльність в сучасній українській школі.....	39
ПИШНЕВСЬКА Олена Михайлівна Волонтерство як елемент демократичної культури українського суспільства.....	43
ПАРХОМЕНКО Світлана Миколаївна Волонтерство в освіті: розбудова громадянської свідомості через активну участь.....	47
СКОМОРОХА Наталія Петрівна Волонтерство - це шлях до перемоги (з досвіду роботи Шосткинського ВПУ)	49
СТУКАЛОВА Тетяна Георгіївна Роль освіти у формуванні національної свідомості підростаючого покоління.....	53
ТАНЬКОВА Ірина Іванівна Онлайн-волонтерство як дієвий інструмент формування громадянської ідентифікації в сучасній українській школі.....	57
ЮРКО Ольга Миколаївна Основні напрями формування національної свідомості дітей дошкільного віку.....	60

СЕКЦІЯ IV

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСТВА У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ НАУК ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТІ

ЗАКУСИЛО Ірина Михайлівна Патріотичне виховання учнів в сучасному освітньому просторі.....	65
ЗМИСЛЯ Наталія Володимирівна Краєзнавство як засіб національно-патріотичного виховання учнівства.....	68
КЛЮНІНА Наталія Василівна Національно-патріотичне виховання при викладанні іноземної мови.....	73
МАЛИШЕВСЬКА Валентина Олександрівна Національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва.....	77

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ

Катерина МАЛЕНКО,
викладач I категорії ЗОП, історія,
Державний професійно-технічний навчальний заклад
«Конотопський професійний аграрний ліцей»
Попівської ОТГ, м. Конотоп, Сумська область

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ДПТНЗ

*«Вдихнути в юну істоту душу громадянина – це
значить передати не тільки радість, захоплення,
гордість за все те, що становить собою наші святині,
а й сердечний біль, тривогу, турботу за долю цих
святинь – свободу і незалежність, честь і велич,
багатство і славу нашої улюбленої Вітчизни»*

В.О. Сухомлинський

Ці слова видатного педагога стверджують, що національно – патріотичне, військово – патріотичне виховання і волонтерська діяльність це не просто модні тенденції, а справжній шлях до виховання свідомого і відповідального молодого покоління. Вони стають орієнтирами для багатьох закладів освіти, зокрема для ДПТНЗ, де волонтерський рух – є невід’ємною складовою освітнього процесу.

Сьогодні волонтерський рух має глобальний характер. Волонтерська діяльність, як прояв милосердя і доброчинності, буде існувати доти, доки існує потреба людей у тій чи іншій допомозі. Офіційно вважається, що волонтерський рух бере початок у 20-х роках ХХ століття. Після Першої світової війни, у 1920 році у Франції, під Страсбургом, здійснили перший волонтерський проєкт за участю німецької і французької молоді, в рамках якого волонтери відновлювали зруйновані війною ферми в районі місць найбільш запеклих боїв між німецькими і французькими військами. Потім цю естафету підхопила Індія, і рух поширився світом.

Українцям від давніх часів і до сучасності були притаманні традиції взаємодопомоги, проте роком народження українського волонтерства по праву можна вважати 2014-й, коли волонтерство з поодиноких випадків виросло в потужний громадянський рух і набуло великого масштабу. То ж зараз вітаємо всіх причетних! Разом до Перемоги!

Військово-патріотичне виховання і волонтерська діяльність, як процес громадянської ідентифікації, в сучасних закладах освіти ДПТНЗ, проводиться з таких аспектів:

- задоволення духовних інтересів та потреб, як серед здобувачів освіти так і серед педагогічних працівників;
- патріотичне виховання;
- згуртування колективу молоді навколо гарних справ і вчинків;
- налагодження партнерства з органами державної влади та громадськими, волонтерськими організаціями у реалізації про соціальних ініціатив.

Для прикладу роботи ДПТНЗ національно – патріотичного, військового виховання та волонтерського руху, розглянемо працю закладу освіти «Конотопський професійний аграрний ліцей». Свою діяльність, сучасний волонтерський загін освітнього закладу, розпочав у 1976 році в професійно-технічному училищі № 33. Його було створено як історичний гурток «Пошук». З 27 листопада 1981 року були розширені горизонти діяльності гуртка «Пошук», його завданням стало зібрання матеріалів, експонатів про Другу Світову війну з метою створення музею. В 1990-х роках історично – пошуковий загін «Пошук», було перейменовано у волонтерський загін «Пам'ять». Основний склад волонтерського загону складається з десяти здобувачів освіти, керівника загону, три педагогічних працівників і одного представника адміністративного корпусу освітнього закладу. Загалом у волонтерському русі охоплені всі представники ДПТНЗ.

До Всеукраїнської військово – волонтерської масової роботи, загін «Пам'ять» приєднався з початком жаклих подій 2013 року – Євромайдану та розгортанням військових дій на сході України (АТО, ООС).

На даний час основними завдання загону є:

- вивчення героїчних і трагічних подій АТО, ООС, російсько – української війни з позиції об'єктивності та історичної правди;
- поглиблення знань учнів про Героїв – захисників рідного краю;
- надання допомоги, вирішення життєвих проблем ветеранів та учасників АТО, ООС, війни;
- удосконалення пошукової, експозиційної, просвітницької роботи;
- увіковічення пам'яті про загиблих героїв та жертв АТО, ООС, війни;
- сприяння підвищенню ролі родинного виховання, поглибленню духовної єдності поколінь.

До постійної практичної діяльності волонтерського загону «Пам'ять» входить:

- організація та надання ветеранам, воїнам, учасникам бойових дій, вдовам загиблих учасників військових подій, господарської допомоги. (наданий час десять випускників ДПТНЗ «КПАЛ» загинули виконуючи військовий обов'язок під час захисту теренів України)
- проведення молодіжних Всеукраїнських та місцевих акцій: «Лист солдату», «Смілива гривня», «Пам'ятати. Відродити. Зберегти»,

постійно відвідуються місця поховання воїнів АТО, ООС, повномасштабної війни Росії з Україною

- співпраця та надання допомоги, загоном «Пам'ять», Конотопським волонтерським організаціям: «Патріотичне об'єднання заради майбутнього», «Промінь», включає в себе збір м'якого інвентаря, предмети першої необхідності для бійців, продуктів харчування, надання технічно – механічних послуг, виготовлення маскувальних сіток для зони АТО, ООС та військових дій

- постійна робота з Конотопським військовим комісаріатом та 58-ю окремою мотопіхотною бригадою ім. Гетьмана Івана Виговського

- сумісна праця молодіжною військово – патріотичною організацією «Пластуни» (учнівський представник Анастасія Хитаєнко)

- прийняття участі в військово – патріотичних, військово – тренувальних заходах молоді Конотопу та Конотопського району

- допомога організації «Промінь» - пасхальне привітання (випікання, здобувачами освіти з професії «Кухар», кількість 150 пасхальних кулічів); створення нош для поранених (більше 40 штук);

- ремонтні роботи військової техніки, збори коштів для придбання автотранспортних засобів;

- масове плетіння сіток, виготовлення окопних свічок, пошив маскуючих полотен

- проведення зустрічей, привітальних та ознайомчо – навчальних заходів з представниками, учасниками та ветеранами бойових дій: Володимиром МОЛЧАНОВИМ, Олександром КОЗЛОВСЬКИМ, Сергієм ОХРИМЕНКО, Павлом ЛИСАЧЕНКО, Василем КИРИЧУК та іншими.

- праця над проектами: проекти «Книга Пам'яті», «Наші Захисники України»

- дослідницька робота: «Сторінками життя захисника та випускника Владислава БУРИМА», котрий є власником трьох орденів за Мужність

- постійне висвітлення роботи волонтерського загону ДПТНЗ «Конотопський професійний аграрний ліцей» в місцевих періодичних виданнях: «Сільські горизонти», «Конотопський край» та в соціальній мережі Facebook.

Учасники волонтерського руху, разом з представниками педагогічної сфери, беруть участь в обласних та Всеукраїнських конкурсах: «Ветеран живе поруч», «Моральний вчинок», «Врятувати від забуття», історико-краєзнавча конференція «Сумщина: від минулого до сьогодення» та багато іншого.

Коли ти працюєш, а не сидиш без діла, або гортаєш стрічку новин чи «жартівливі відосики» у ТікТок, займаєшся роботою, якою в мирний час, напевно, не займався б робиш те, що несе користь – і саме це відволікає від сумних думок.

Якщо здобувачі освіти будуть бачити і долучатися до волонтерської діяльності, то вони будуть зростати добрими, милосердними, готовими прийти на допомогу, не зважаючи на себе чи свій вільний час. Наша сила – в загальній

єдності. Ми віримо в ЗСУ, Україну та перемогу, і робимо для цього все, що можемо.

І на завершення, згадуються слова Елізабет Ендрю: «Волонтери не обов'язково мають час. У них просто є серце».

ПІДТРИМАЄМО ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ РАЗОМ

Саме зараз ми повинні підтримати тих, хто не бачить ні сну, ні відпочинку тих, хто кожен день чує свист кулі і снарядів, бачить смерть своїх друзів. Лише відчувачи нашу підтримку, вони продовжують боротьбу, бо знають, що за ними стоїть народ України.

На сьогодні допомога військовослужбовцям - це не лише прояв патріотизму та національної свідомості, це наш святий обов'язок перед людьми, які віддають заради нас життя, перед країною, яка завжди була, є і буде нашою Батьківщиною. Головне - це бажання. По суті, нічого важкого в неймовірного тут немає. Можна просто знайти теплі руки, трохи продуктів харчування, можливо, власного виробництва або купити, чи відкрити кілька гривень, перевести на якусь благодійну і важливу справу. Лише уявіть, як багато існує таких проектів. А багато не уявляє, а робить конкретні справи.

До адміністрації ДПТНЗ "Конотопський професійний аграрний ліцей" звернувся військовослужбовець 58 окремої механізованої мотопіхотної бригади Збройних Сил України, розташованої в м. Конотоп, з проханням відремонтувати автомобіль "Урал", що прибув із зони антитерористичної операції. За підтримки голови райдержадміністрації Миколи Горбенка, голови районної ради Анатолія Боржучка були виділені кошти на ремонт та реставрацію автомобіля.

Майстер виробничого навчання Ігор Михайлович Федоренко та учні групи №31, які навчаються за професією "Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, водіїв транспортних засобів (категорія "С")" доклали всіх зусиль до якісного ремонту техніки.

І ось минуло кілька тижнів, і з майстерні ліцею вихав відремонтований учнями та майстрами виробничого навчання автомобіль "Урал". Кожна його деталь - це частинка зусиль дітей і переживань дорослих. Витерлись засмальцьовані руки, на робочому одязі з'явилися нові плями, а в душах - радість і надія.

Якщо ми любимо серцем і душою рідну землю, якщо ми не будемо зневажатися, якщо і надалі підтримуватимемо героїв фронту, а для них це дуже важливо, то ворог обов'язково відступить. Неможливо воювати проти народу, який згуртований і стоїть стіною за себе і свою Батьківщину.

Л. КОРОЛЬОВА,
заступник директора з
виховної роботи ДПТНЗ
"Конотопський професійний аграрний ліцей"

ПРО ПОДВІТ

Саме зараз ми повинні підтримати тих, хто не бачить ні сну, ні відпочинку тих, хто кожен день чує свист кулі і снарядів, бачить смерть своїх друзів. Лише відчувачи нашу підтримку, вони продовжують боротьбу, бо знають, що за ними стоїть народ України.

На сьогодні допомога військовослужбовцям - це не лише прояв патріотизму та національної свідомості, це наш святий обов'язок перед людьми, які віддають заради нас життя, перед країною, яка завжди була, є і буде нашою Батьківщиною. Головне - це бажання. По суті, нічого важкого в неймовірного тут немає. Можна просто знайти теплі руки, трохи продуктів харчування, можливо, власного виробництва або купити, чи відкрити кілька гривень, перевести на якусь благодійну і важливу справу. Лише уявіть, як багато існує таких проектів. А багато не уявляє, а робить конкретні справи.

До адміністрації ДПТНЗ "Конотопський професійний аграрний ліцей" звернувся військовослужбовець 58 окремої механізованої мотопіхотної бригади Збройних Сил України, розташованої в м. Конотоп, з проханням відремонтувати автомобіль "Урал", що прибув із зони антитерористичної операції. За підтримки голови райдержадміністрації Миколи Горбенка, голови районної ради Анатолія Боржучка були виділені кошти на ремонт та реставрацію автомобіля.

Майстер виробничого навчання Ігор Михайлович Федоренко та учні групи №31, які навчаються за професією "Слюсар з ремонту сільськогосподарських машин та устаткування, тракторист-машиніст сільськогосподарського виробництва, водіїв транспортних засобів (категорія "С")" доклали всіх зусиль до якісного ремонту техніки.

І ось минуло кілька тижнів, і з майстерні ліцею вихав відремонтований учнями та майстрами виробничого навчання автомобіль "Урал". Кожна його деталь - це частинка зусиль дітей і переживань дорослих. Витерлись засмальцьовані руки, на робочому одязі з'явилися нові плями, а в душах - радість і надія.

Якщо ми любимо серцем і душою рідну землю, якщо ми не будемо зневажатися, якщо і надалі підтримуватимемо героїв фронту, а для них це дуже важливо, то ворог обов'язково відступить. Неможливо воювати проти народу, який згуртований і стоїть стіною за себе і свою Батьківщину.

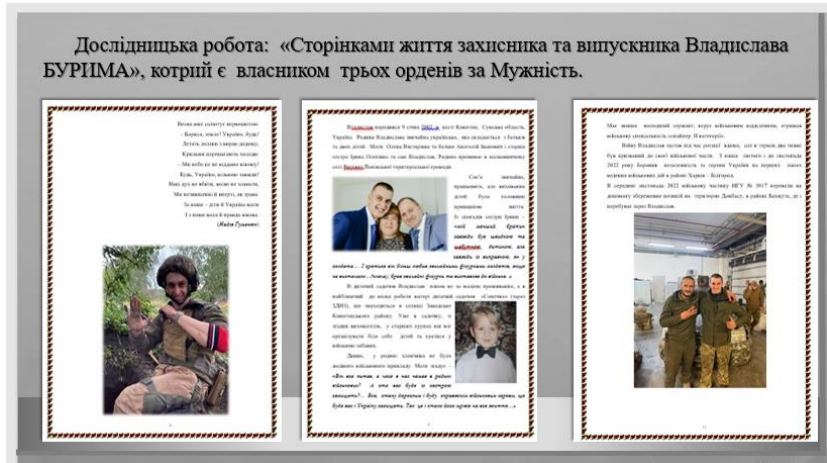
Л. КОРОЛЬОВА,
заступник директора з
виховної роботи ДПТНЗ
"Конотопський професійний аграрний ліцей"

Волонтерський центр «Промінь»
20 авг. 2022 г. · 🌐

Цей автомобіль ми робимо разом з @«Конотопський професійний аграрний ліцей». Вже пішло більше 20000 гр., р...
Ещё

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Т. 3. – К., 1977. – С. 201–202.
2. Завгородня Т. К. у «Педагогіка В. О. Сухомлинського» (Івано-Франківськ: «НАІР», 2019)
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
4. http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=DOP&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=volonterskyj_rukh_v_ukrajini_2014_2019
5. <https://ips.ligazakon.net/document/JF3CP00A?an=20>

Жолобко Станіслав Іванович,
старший вчитель предмету «Захист України»
ОЗ «Кролевецький ліцей №3» Кролевецької міської ради

СПАДКОЄМНІСТЬ ПОКОЛІНЬ ЯК СТРИЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Національно-патріотичне виховання є невід’ємною складовою формування особистості в сучасній Україні. В умовах постійних викликів, з якими стикається наша держава, важливо забезпечити стійкий зв’язок між поколіннями, зберегти спадкоємність у передачі найкращих цінностей та традицій. Саме цей процес є основою нашої національної ідентичності й запорукою майбутнього розвитку суверенної України.

Український народ завжди боровся за свою свободу, і протягом століть ми черпаємо сили з власної історії, культури, звичаїв і цінностей, переданих від покоління до покоління. Військова доблесть наших предків – скіфів, козаків, воїнів УПА та сучасних героїв – є яскравим прикладом спадкоємності, яка

формує наше національно-патріотичне виховання [1].

Від покоління до покоління передаються не лише знання та досвід, але й внутрішні цінності, такі як любов до Батьківщини, готовність до її захисту, повага до історії та культури [2]. Як сказав відомий американський президент Джон Ф. Кеннеді: «Нація, яка забуває свою історію, приречена повторювати її». Це твердження як ніколи актуальне для українців, які в умовах сучасної війни повинні пам'ятати героїчне минуле свого народу та вчити цьому своїх дітей .

Мета статті – проаналізувати спадкоємність поколінь через призму національно-патріотичного виховання молоді.

Історична тяглість у національно-патріотичному вихованні молоді проявляється у шанобливому ставленні до рідного краю. До прикладу, Кролевецька земля, стала осередком відродження національних традицій і військово-патріотичної підготовки. Одним із яскравих прикладів є відновлення в 1999 році Кролевецької козацької сотні. Протягом багатьох років козаки активно долучалися до державних і національних заходів, передаючи свої знання молоді. З 2009 року юні представники Кролевеччини беруть участь у Всеукраїнській військово-спортивній грі «Джура», що є важливою складовою національно-патріотичного виховання.

Лютий 2022 року змінив усе. Повномасштабне вторгнення Росії викликало нову хвилю патріотизму та згуртованості українців. Війна, яка триває вже понад 900 днів, пробудила у суспільстві потребу в посиленні національно-патріотичного виховання, особливо серед молоді. Сивочолі козаки, передаючи свої знання молодим поколінням, демонструють, що успішна оборона України залежить від спадкоємності поколінь. Саме спадкоємність поколінь у передачі національних цінностей допомагає українцям бути сильними у цей складний час.

Як казав видатний український письменник Іван Франко: «Той, хто не знає свого минулого, не вартий свого майбутнього». Саме через історичну тяглість, національну пам'ять та збереження традицій ми виховуємо майбутніх захисників, які продовжуватимуть боронити Україну.

Сьогодні, як ніколи раніше, важливо формувати у молоді оборонну свідомість. Військово-патріотичне виховання має стати ключовим елементом навчальних програм, щоб майбутні покоління були готові захищати свою державу не лише на полі бою, а й у повсякденному житті. Це включає не лише знання про тактику й стратегію ведення бойових дій, а й навички виживання, медичної допомоги та психологічної підтримки [2].

Відновлення та розвиток оновленого курсу «Захист України» є важливим кроком у цьому напрямі. Спільно з підрозділом ДФТГ «Доброволець» Кролевецької міської ради у 2023 році було розроблено та впроваджено спеціальний курс для випускників шкіл Кролевця «Захистимо Україну разом!». На думку китайського мислителя Конфуція, навчання без роздумів марне, а роздуми без навчання небезпечні. Отже, військове навчання має поєднуватися з глибоким розумінням і відповідальністю перед своєю державою. Це був унікальний проєкт, спрямований на те, щоб підготувати

молодь до майбутніх викликів, як на особистому, так і на національному рівні.

Мотивація для створення цього курсу була очевидною. По-перше, ми розуміли, що вже в червні ці учні отримають атестати про повну загальну освіту і роз'їдуться по всій країні, вступивши до вищих навчальних закладів. І це був останній шанс підготувати їх до того, з чим вони можуть зіткнутися. По-друге, наша мета полягала в тому, щоб надати їм практичні навички, необхідні для самозахисту та допомоги іншим у складних обставинах. Навчаючи їх основам виживання, тактичній медицині, вогневій підготовці та тактиці бою

Одним із ключових аспектів нашої роботи була добровільна участь випускників. Ми разом проводили вихідні дні, зосереджуючи увагу на практичних заняттях. Це дало нам можливість глибше розкрити тему, а учасникам – краще засвоїти важливі навички. Цей курс став справжнім інструментом національно-патріотичного виховання, а його результати показали, що молодь готова не лише слухати, але й активно діяти, щоб бути гідними захисниками України

По завершенню курсу всі учасники отримали сертифікати, які, до речі, допомогли багатьом при вступі до вищих навчальних закладів, підкреслюючи їхню готовність до відповідальності перед країною

Інтеграція військово-патріотичного виховання у навчальні програми закладів освіти. З початком 2024-2025 навчального року в Опорному закладі «Кролевецький лицей №3» було створено спеціалізований осередок для проведення уроків інтегрованого курсу «Захист України». Для успішного навчання потрібні реальні навички, тому в цьому просторі реальних навичок учні отримують можливість працювати з найсучаснішим обладнанням. Отож, цей простір буде оснащений: макетами озброєння, симуляторами дронів, манекенами для серцево-легеневої реанімації та муляжами поранень. Завдяки цьому учні отримують не лише теоретичні знання, але й практичні навички, що дозволять їм бути готовими до захисту своєї країни [3].

На думку відомого українського діяча та історика Михайла Грушевського, держава не твориться в будучині, держава будується тепер. Тому, формування оборонної свідомості, впровадження сучасних методів навчання – це інструменти, що допоможуть молоді бути готовими до майбутніх викликів.

Такі інноваційні підходи сприяють зацікавленню молоді й підвищують їхню мотивацію до вивчення предмета «Захист України». Позакласна робота також набуває нового змісту, коли учні не лише вивчають військові дисципліни, але й присвячують свої досягнення пам'яті героїв рідного краю.

Висновок. Національно-патріотичне виховання – це не лише підготовка до захисту держави, але й формування української ідентичності, любові до своєї культури та історії. Спадкоємність поколінь є тим стрижнем, що зберігає нашу національну свідомість і передає її наступним поколінням. Як казав український поет Василь Симоненко: «Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину». Це нагадування про те, що любов до своєї землі, її захист і збереження є основною місією кожного покоління українців. І саме від того, як ми зараз виховуємо нашу молодь, залежить

майбутнє України.

Уроки минулого, підтримка традицій та постійне вдосконалення освітніх програм із військово-патріотичного виховання – це ті основи, на яких будується сила нашої нації. Українці – незламний народ, і завдяки спадкоємності поколінь ми продовжуємо боротися за свободу, гідність і незалежність [3].

Сьогодні, як ніколи, важливо виховувати молодь на прикладі подвигів предків, формувати в них почуття гідності та відповідальності за майбутнє країни. І саме від того, як ми зараз виховуємо нашу молодь, залежить майбутнє України.

Українці – незламний народ, і завдяки спадкоємності поколінь ми продовжуємо боротися за свободу, гідність і незалежність.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020 – 2025 роки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/>
3. Про затвердження методичних рекомендацій щодо організації діяльності центрів національно-патріотичного виховання. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-diynosti-centriv-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya>

Драновська Світлана Вікторівна,
кандидат педагогічних наук доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ ЯК АКТИВНА ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ

Активна громадянська позиція молоді через призму війни в Україні набула особливого значення та стала одним із найяскравіших проявів патріотизму і відповідальності за майбутнє держави. В умовах війни молодь показала свою готовність не лише словом, але й діями підтримувати національну боротьбу за свободу та незалежність. Цей період сформував ціле покоління, яке усвідомлює важливість громадянської активності.

Мета статті – розглянути процес вшанування пам'яті захисників України як один із проявів активної громадянської позиції.

Термін «громадянська позиція» прямо не визначений у нормативних актах України, але його принципи та сутність чітко простежуються у

Конституції та законах, що регулюють права, свободи та обов'язки громадян, участь у громадських об'єднаннях, волонтерстві, політичній та соціальній діяльності. Це забезпечує правові підстави для кожного громадянина активно виражати свою громадську позицію і впливати на розвиток країни.

До прикладу, Конституція України, у статті 3, декларує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю [4]. Це підкреслює, що громадяни мають право активно впливати на захист своїх прав і гідності.

У Законі України «Про освіту», зазначено, що завдання освіти – виховання в учнівства почуття патріотизму, відповідальності перед суспільством, активної громадянської позиції та свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків [3].

У Державному стандарті базової середньої освіти, наголошується на формуванні в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови [2].

Концепція національно-патріотичного виховання орієнтована на формування у громадян, особливо молоді, активної громадянської позиції, почуття патріотизму та відповідальності за майбутнє України [5]. Вона підкреслює необхідність виховання громадян, здатних захищати незалежність держави та брати участь у її розбудові.

Відповідно, активна громадянська позиція молоді – свідоме залучення молодих людей до суспільно-політичного, культурного та економічного життя країни. Вона проявляється у відповідальності за майбутнє держави, готовності впливати на процеси, що відбуваються в суспільстві, та захищати інтереси громади [6].

У контексті формування активної громадянської позиції, пропонуємо розглянути основні її напрями під час російсько-української війни:

- участь у волонтерських і соціальних проєктах, в яких молодь активно залучається до ініціатив, що допомагають вирішувати суспільні проблеми, такі як екологія, освіта, допомога ветеранам тощо;

- участь у захисті країни, так як багато молоді добровільно вступили до лав Збройних Сил України, територіальної оборони та інших формувань, аби боронити свою країну, що є найвищим проявом громадянської відповідальності та патріотизму;

- інформаційна боротьба, в якій молоді активісти ведуть боротьбу в інфорпросторі, від протидії російській пропаганді, поширенні правдивої інформації до подій на фронті та наслідки агресії з використанням соціальних мереж, медіа та інших цифрових платформ;

- патріотизм та відповідальність за майбутнє країни, що проявляється у повазі до національних цінностей, історії, культури, а також готовність захищати незалежність своєї держави;

– креативні ініціативи та культурний спротив у якому молодь знаходить оригінальні способи підтримати країну – через музику, літературу, кіно, вуличне мистецтво. Це – пісні, фільми, твори мистецтва, вуличні акції, виставки й перформанси, які відображають події війни та підтримують бойовий дух українців та допомагають залучити міжнародну увагу до війни;

– молодь бере активну участь у мітингах та демонстраціях на підтримку України, що демонструє солідарність з батьківщиною та допомагає привернути увагу до війни на міжнародній арені;

– освітня та наукова діяльність: молоді вчені та студенти продовжують навчатися та досліджувати в умовах війни. Такі дії підтримують розвиток української науки та зберігають інтелектуальний потенціал країни. Окрім того, освітні ініціативи спрямовані на підвищення обізнаності суспільства щодо причин і наслідків війни [5].

Вшанування пам'яті захисників України є важливою складовою активної громадянської позиції, яка виражається через повагу до тих, хто віддав своє життя за незалежність, суверенітет та територіальну цілісність нашої держави. Ця позиція проявляється не лише в участі у меморіальних заходах, а й у повсякденній діяльності кожного громадянина.

Вшанування пам'яті – це активний стан, дія, вибір і відповідальність. Ушанування пам'яті має бути організоване не тільки на державному рівні. Його слід заохочувати й у громаді. Громада може ініціювати комеморативні практики, організовувати заходи для вшанування пам'яті. Важливо, щоб і пам'ятники, і заходи «мали імена», тобто важливо вшановувати пам'ять конкретних людей. До прикладу, після Другої світової війни в советському союзі ставили пам'ятники безіменним солдатам. І цим підкреслювали, що імена не мають значення, що життя людини – не важливе. Людина не була цінністю ні в советському союзі, ні в росії. Тому імена людей, які загинули, ніколи не згадували [8].

У 2024 році в Україні ми говоримо про людей, як про особистостей, які жили, творили, мали свої життєві історії, а не як про безіменну масу. Тож у пам'яті спільноти, громади важливо закарбувати імена **всіх**, кого вбила росія в цій війні. Аби пам'ятати й передавати це з покоління в покоління...

Тому, пропонуємо розглянути шляхи вшанування пам'яті героїв в Україні, що є проявом активної громадянської позиції:

– участь у пам'ятних заходах: дні пам'яті, хвилини мовчання, покладання квітів до меморіалів, відвідування могил загиблих воїнів; такі дії підкреслюють, що ми пам'ятаємо та шануємо тих, хто захищав нас;

– поширення інформації про подвиги – громадяни розповідають про героїв у соціальних мережах, беруть участь у створенні документальних фільмів, книг або організують виставки, присвячені захисникам України;

– підтримка ветеранів та їхніх родин, оскільки моральна та матеріальна підтримка сімей загиблих чи поранених воїнів є проявом солідарності та вдячності за їхні жертви;

– громадянська відповідальність – повага до закону, активна участь у суспільному житті, підтримка армії, благодійність і волонтерство, ці дії демонструють не лише вдячність загиблим, але й готовність продовжувати їхню справу в мирному житті;

– збереження національної пам'яті – встановлення меморіальних дошок, перейменування вулиць на честь загиблих героїв, створення пам'ятників чи музеїв є важливою частиною збереження історії для майбутніх поколінь;

– освітні ініціативи – організація лекцій, уроків пам'яті в закладах освіти;

– інтерв'ю, як метод усної історії – що дозволяє глибоко та змістовно дослідити особисту історію захисника/захисниці України; це взаємодія із співрозмовником та осмислення важливих моментів трагедій та перемог [5;8].

Тому, необхідно зазначити, що російсько-українська війна 2022-2024 років формує активну громадянську свідомість молоді, що проявляється у:

– патріотизмі та відповідальності, так як молодь усвідомлює цінність державності та свободи та розуміє, що від кожного громадянина залежить майбутнє країни;

– солідарності та взаємопідтримці, що згуртовує українців навколо спільної мети – захисту України, що сприяє розвитку культури допомоги один одному та солідарності;

– мобілізації ресурсів та енергії, що стимулює молодь до швидкої мобілізації, самовідданості та ефективної організації своїх дій для досягнення конкретних цілей.

Тому активна громадянська позиція молоді під час війни є потужною силою, яка не лише допомагає в боротьбі з агресором, але й формує нове покоління відповідальних та свідомих громадян. Вони є прикладом мужності, солідарності та патріотизму для всього суспільства і стають рушіями змін як під час війни, так і після неї. Отже, активна громадянська позиція молоді є важливою складовою сталого розвитку суспільства, яка сприяє соціальним перетворенням та підтримує демократичні цінності.

У нашій державі 29 серпня особливий день – День пам'яті загиблих захисників України, нагода для всіх у суспільстві разом зосередитися на пам'яті, шані і вдячності. Цей День пам'яті держава започаткувала в 2019 році, бо з цією датою пов'язаний один із найтрагічніших епізодів російсько-української війни до повномасштабного вторгнення – вихід українських воїнів з оточення під Іловайськом у 2014 році. Тоді російське керівництво – традиційно для себе – порушило домовленості: українських військових розстріляли, коли вони колонами проходили тим, що мало бути «зеленим коридором». Їхній шлях пролягав через соняшникові поля. Тому традиційним символом пам'ятного дня 29 серпня став соняшник [1].

Українська держава та суспільство робить все можливе, щоб зберегти пам'ять про загиблих захисників і захисниць, цивільних осіб, ідентифікувати жертв та вшанувати всіх людей, які проявили людяність та героїзм у боротьбі проти терористичного агресора. Пам'ять про цю війну обов'язково мусить бути

збережена. Відстоювання незалежності в російсько-українській війні є ключовою подією в історії сучасної України. Зазвичай світові практики вшанування й осмислення війни починаються вже після завершення подій – припинення бойових дій. Однак, події нинішньої війни відбуваються дуже стрімко, й щоб запобігти забуванню багатьох з них – ми сьогодні маємо робити кроки у напрямі меморіалізації. Нині потрібно розробляти шляхи збереження пам'яті про учасників, жертв та події війни та сформувати нову культуру пам'яті [7].

Висновок. Вшанування пам'яті – важливий процес, що має на меті зберегти та передати наступним поколінням пам'ять про важливі події та людей, які зробили значний внесок у життя нації. В Україні цей процес особливо важливий, оскільки країна пережила і наразі переживає багато трагічних подій. А тому вшанування пам'яті героїв та жертв є невід'ємною частиною формування національної свідомості та єдності.

Таким чином, вшанування пам'яті захисників України є не просто формальністю, а конкретною дією, що укріплює громадянське суспільство та національну ідентичність. Кожен може зробити свій внесок, підтримуючи тих, хто продовжує боротися за нашу свободу та незалежність. Це спосіб підтримувати духовний зв'язок з минулим і створювати міцні основи для майбутнього. Ми повинні віднайти для кожного свій шлях вшануванні пам'яті про загиблих воїнів, волонтерів, цивільних, бо це частина загальнонаціональної культури, що виховує повагу, вдячність та патріотизм.

Список використаних джерел

1. День пам'яті загиблих захисників України. URL: <https://bit.ly/42Kq4mn>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
3. Законі України «Про освіту». URL: <https://bit.ly/3TvTBf0>
4. Конституція України. URL: <https://bit.ly/4gNonwG>
5. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
6. Полехіна В. Теоретичні основи визначення змісту поняття «активна громадянська позиція молоді». URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/265915>
7. Рекомендації для місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій щодо заходів, пов'язаних зі збереженням та вшануванням пам'яті учасників, жертв та подій російсько-української війни. URL: <https://bit.ly/3N7VYDC>
8. Як говорити про російсько-українську війну. Уроки стійкості, боротьби та перемог. URL: <https://bit.ly/3NqxdmB>

Хоменко Віталій,
викладач, кандидат історичних наук,
Відокремлений структурний підрозділ

ГЕНЕАЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНО- ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Значення національно-патріотичного виховання молоді в умовах російсько-української війни значно зросло. Немає сумнівів, що без історії, яка має значний виховний національний потенціал, сформувані у сучасній молоді українську ідентичність та патріотичний світогляд буде проблематично.

Наразі надзвичайно популярними стали генеалогічні дослідження, які дозволяють прослідкувати походження окремої людини чи родини. Подібні дослідження потребують знань про джерела інформації, навичок роботи з документами, ретельного й відповідального опрацювання історичних джерел, умінь фіксації й систематизації результатів тощо.

Теоретичні питання генеалогії розкриваються в енциклопедіях [10; 11], посібниках [4; 9], наукових працях багатьох дослідників, зокрема, Наталії Лобко [6], Валерія Томазова [12] та інших. Відповіді на різноманітні практичні питання безпосереднього генеалогічного дослідження знаходимо у працях Тетяни Недосекіної [7], Наталії Христової [13], Надії Бачинської [3], Олени Артеменкової [1; 2; 3], Олега Єгрешія [5].

Мета статті. У цій статті маємо за мету, по-перше, коротко охарактеризувати в теоретичному плані генеалогічні джерела інформації, особливості та хід генеалогічних досліджень, а, по-друге, продемонструвати яким чином генеалогічні дослідження впливають на реалізацію завдань національно-патріотичного виховання молоді.

Основна частина. Під генеалогією розуміємо спеціальну (допоміжну) історичну дисципліну, «яка займається дослідженням походження та історії окремих осіб, сімей, родин, родів, встановленням спорідненості між особами та родами, вивченням їх ролі в суспільному, соціально-економічному та культурному житті. Назва дисципліни походить від грецького слова «генеалогія» (γενεαλογία), що дослівно означає «родословна» («γένος» - рід, «λόγος» - слово, рахунок)» [4, с. 28].

Виокремлюємо такі орієнтовні етапи генеалогічного дослідження:

1) Розмови з батьками, дідусями, бабусями, іншими старшими родичами, сусідами, старожилами. Варто зібрати такі свідчення про предків: прізвище, ім'я, по-батькові; рік і місце народження; місця проживання; освіта і місця працевлаштування; професія; місце поховання тощо. Крім того, саме з таких розмов «можна дізнатися про цікаві факти з життя конкретної особи, мотиви та час переїздив, зміни роботи, дійсне ставлення до релігії, відомості про матеріальні статки, фізичний стан, зовнішність, звички, сімейні перекази та легенди тощо» [7, с. 8].

2) Перегляд сімейного архіву у якому можуть зберігатися чисельні важливі джерела інформації: свідоцтва про народження, одруження, розлучення

та смерть, паспорти, трудові книжки, військові квитки, документи про освіту, пенсійні посвідчення, грамоти й нагороди, листування, фотографії тощо.

3) Огляд надмогильних пам'ятників на цвинтарях, може допомогти й спілкування з адміністрацією кладовищ.

4) Перегляд вже опублікованих джерел інформації (книги, газети, довідники, брошури, мапи), які можуть міститися в бібліотеках, музеях, в мережі «Інтернет». Варто ознайомитися і з генеалогічними ресурсами інтернету, зокрема, сайтами українських та іноземних архівів, сайтами «Рідні», «FamilySearch», «MyHeritage», групою на Facebook «UAGenealogy» тощо.

5) Робота з архівними документами безпосередньо в архівах чи їх онлайн-базах. Наразі, значна частина цих джерел вже оцифрована і доступна через мережу «Інтернет».

Власне, робота саме з архівними документами дозволить досліднику більш-менш повноцінно вивчити минуле своєї родини, виявити цілі покоління предків і, зрештою, отримати можливість систематизувати всю наявну інформацію за допомогою генеалогічних таблиць, схем, розписів чи побудови родовідного дерева.

Джерелами генеалогічної інформації можуть бути:

- метричні книги (про народження, шлюб, смерть)
- сповідальні розписи (списки членів родини)
- переписи населення (ревізії, ревізькі казки, переписні листи)
- посімейні та призовні списки
- послужні списки
- інвентарі
- шлюбні обшуки
- родовідні книги
- домові та по господарські книги тощо.

В Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України під національно-патріотичним вихованням розуміють комплексну системну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань та благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [8].

Крім того, у Концепції чітко визначено завдання національно-патріотичного виховання. Переконані, що більшість цих завдань можна буде реалізувати у тому числі і через зацікавлення молоді генеалогічними дослідженнями. При цьому варто підкреслити, що ефект буде довготривалим, адже генеалогічні пошуки швидко не завершуються. Більше того, вони можуть тривати роками і десятиліттями.

Вважаємо, що буде доцільно навести ці завдання і відразу по кожному з них навести кілька прикладів як зацікавлення генеалогічними дослідженнями може впливати на їх реалізацію:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України – людина починає цікавитися історією своєї родини, поряд з цим безсумнівно виникає інтерес до регіону, міста чи села, де жили її предки, до житла, одягу, інших повсякденних речей, які їх оточували, загалом усієї матеріальної та нематеріальної культурної спадщини.

- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки – через знайомство з нормативними актами різних історичних періодів, документами, які в минулому мали обов'язковий характер; логічним є й зацікавлення символікою держав, регіонів, міст, де жили попередні покоління родини.

- підвищення престижу військової служби, а звідси - культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя – цілком може виявитися, що хтось з предків був козаком, представником шляхти, старшини, дворянства, проходив військову службу в арміях різних держав; чимось відзначився у війську, отримав військові звання, нагороди; в наявності є фото предків у військовій формі.

- сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів – позитивним може бути вплив інформації про те, що хтось з предків займав якісь посади, був впливовою людиною в громаді, зробив щось корисне й важливе для людей.

- виховання екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, почуття відповідальності за неї як за національне багатство, основи життя на землі – через інформацію про те, де жили предки, якими землями, лісами, водоймами, тваринами володіли, яка природа їх оточувала; бажання оглянути сучасний стан цієї місцевості, виявити, що змінилося з минулих часів. Може бути, що від прізвища предків пішли назви природних об'єктів: лісів, гаїв, лугів, ярів, струмків, ставків, боліт тощо.

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій – можливе виявлення факту, що серед предків були й представники не тільки українського народу, відтак цікавість до іншої культури; люди інших національностей могли відіграти якусь позитивну роль у житті предків; усвідомлення багатоманітності, різноманіття та взаємозв'язків різних народів.

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства – розповіді чи легенди про людські якості предків, силу їхнього духу, приклади позитивних взаємовідносин з іншими людьми.

- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи – вплив інформації про професійні заняття предків, їх поглядів на життя, можливих історій їх життєвої поведінки чи вчинків.

- формування мовленнєвої культури – загалом будь-яка інтелектуальна чи творча діяльність, зокрема, робота з історичними архівними джерелами, книгами, спілкування з людьми розвивають і збагачують мову людини.

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму – інформація про факти чи легенди протидії когось з предків русифікації, злочинцям, як кримінальним, так і державним, боротьби з фашизмом, захисту ними своєї людської позиції, української ідентичності.

- розвиток духовності і моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей – знання про покоління предків, повага до них; об'єднання родини; спадок наступним поколінням.

Висновки. Українські дослідники вже визначили теоретичні та практичні аспекти генеалогічних досліджень. Ними може скористатися кожна зацікавлена особа. Наразі ми живемо в інформаційному світі і генеалогічними пошуками можна займатися через мережу «Інтернет». Відтак, для усіх зацікавлених, у тому числі й науковців, педагогічних працівників та сучасної молоді, не буде великої складності проводити такі дослідження. Сьогодення ставить перед нашою державою завдання збільшення уваги до національно-патріотичної складової виховного процесу. Отже, вважаємо, що потенціал генеалогічної науки варто використовувати в національно-патріотичному вихованні молоді.

Список використаних джерел

1. Артеменкова О. М. Пошук архівної інформації про родовід засобами мережі Інтернет. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі: зб. матеріалів Другої міжнар. наук. конф.* (Київ, 16–18 травня 2019 р.). Київ: Вид-во Ліра-К, 2019. С. 105-106.

2. Артеменкова О. М. Пошук і використання архівних документів України у генеалогічних дослідженнях. *Інформаційні технології в соціокультурній сфері, освіті та економіці: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених / М-во освіти і науки України; Київський нац. ун-т культури і мистецтв.* Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. С. 11-12.

3. Бачинська Н. А., Артеменкова О. М. Особливості практичного використання архівних документів у процесі проведення генеалогічних досліджень в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2020. № 4. С. 48-54.

4. Генеалогія: навч. посібник для студентів історичних факультетів / Л. Войтович, І. Кривошея, Ір. Кривошея, О. Целуйко. Умань: П. П. Жовтий, 2011. 190 с.

5. Єгрешій О.І. Методика генеалогічного пошуку у закладах загальної середньої освіти . *Молодь і ринок. Щомісячний науково-педагогічний журнал.* № 3 (189). Березень 2021. Дрогобич. С.96-101.
6. Лобко Н. В. Інформаційний потенціал українських генеалогічних джерел та його використання в історичних дослідженнях: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Наталія Вікторівна Лобко; Київ: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2008. 288 с.
7. Недосекіна Т. Український родовід як джерело вивчення історії України: Посібник зі складання родоводу для вчителів, школярів та початківців: Метод. бібліограф. видання / Упоряд. І. Голуб. Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2010. 42 с.
8. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641: Наказ Міністерства освіти і науки України №527 від 06.06.2022 р. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> (дата звернення: 30.09.2024).
9. Родовід: наук.-метод. посібник / В. В. Томазов, М. Ф. Дмитрієнко, С. В. Павлик та ін. Київ: Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді, 2001. 52 с.
10. Томазов В. В. Генеалогія історична. URL: Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2004. 688 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_istorychna (дата звернення: 29.09.2024).
11. Томазов В. В. Генеалогія практична. URL: Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: «Наукова думка», 2004. 688 с.: URL: http://www.history.org.ua/?termin=Genealogija_praktychna (дата звернення: 29.09.2024).
12. Томазов В. Родовід. Як знайти своє коріння? Київ: Мистецтво, 2020. 80 с.
13. Христова Н. М. Генеалогічна евристика: алгоритм і джерела. *Архіви України.* 2011. № 1. С. 231-238.

Бондар Олександра Григорівна,
директор Осоївського ліцею
Краснопільської селищної ради,
вчитель історії

РОЛЬ ШКОЛИ В СВИТОГЛЯДНІЙ ВІЙНІ ЗА УКРАЇНЦІВ ТА УКРАЇНУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*«Україна – це супер. Україна – це ексклюзив.
По ній пройшли всі катки історії.
На ній відпрацьовані всі види випробувань.
Вона загартована найвищим гартом.
В умовах сучасного світу їй немає ціни».*

Ліна Костенко

Вступ. Війна, яку розв'язала російська федерація проти України, неминуче призвела до пошуку нових підходів щодо організації освітнього процесу та виховання молодого покоління. При цьому надзвичайної уваги потребує розвиток національно-патріотичного виховання, оскільки воно є важливим чинником національної безпеки і зміцнення держави.

Патріотизм та національно-патріотичне виховання актуальні і для системи освіти, і для держави загалом. Основним інститутом, що забезпечує його реалізацію, є держава, але вагомий внесок у розвиток патріотичного виховання вносять також батьки, освітяни, громадські організації, волонтери. В умовах російської збройної агресії національно-патріотичне виховання потребує системного підходу до його реалізації та розвитку, матеріально-технічного забезпечення, нових підходів і методів роботи з молоддю.

Мета статті – проаналізувати проблеми та основні завдання національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти. Як в сучасних умовах виховати справжніх громадян своєї країни з активною життєвою позицією, яким притаманні такі якості як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання свого патріотичного обов'язку, мужність, стійкість, відвага.

Сучасний виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу, який обстоює не лише свою свободу й суверенітет у двобої з ворогом; вияву небаченої досі жертвовності українців, яких об'єднала спільна біда і гордість за свій народ, за самих себе й відповідальність перед людством.

У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, до відважних волонтерів і

малесеньких українців, які раптово подорослішали і взяли на себе невластиві дітям дорослі ролі.

Школа має в своєму арсеналі величезну кількість яскравих прикладів історичних постатей, які можуть стати основою для патріотичного виховання, метою якого є самоусвідомлення й національна самоідентифікація українців як гідної самодостатньої європейської нації.

Як зробити так, щоб кожен учень/ учениця усвідомили велич української нації та свою приналежність до великого українського народу.

Перш за все це знання свого минулого, вивчення історії своєї родини, малої батьківщини, країни, героїчного минулого українського народу.

«Одна з основних проблем сучасної України – це ігнорування близького й далекого історичного досвіду, – наголошував кілька років тому експрем'єр-міністр України Євген Марчук. – Багато історій повторюється. Якби люди, що приймали важкі рішення, знали принаймні історію останніх 10–15 років, Крим ми могли б не втратити. Держава не опікувалася своїми людьми на Донбасі.... На глибокому рівні відчуття держави як такої там було розмите. Саме тому так легко і ефективно відбулась інфільтрація «руського міра».

Немає потреби переконувати будь-кого в життєвій необхідності формування у шкільної юні національної самоідентичності й патріотизму. Згідно із Законом України «Про освіту» (2017) громадянська компетентність як ключова формується на уроках з усіх предметів, адже, за словами Анатолія Мокренка, фізиками, хіміками чи математиками стануть одиниці, а громадянами мають стати всі, бо без громадян держава просто неможлива. Іще Сократ не так у навчанні, як у вихованні вбачав засіб зробити людину щасливою, а суспільство – досконалим. Його учень, великий Платон, а також Цицерон саме з правильним вихованням юнацтва пов'язували можливість створення сильної, сталої, гармонійної держави.

Володіючи унікальним культурним спадком і досвідом, українці мають самі усвідомити, хто вони є, й утвердити свою самоцінність. Тому на вістрі актуальності постали проблеми знеросійщення, відновлення й повернення нашої вкраденої московитами історії і привласненої культури. Без перебільшення, і Древній Київ, і Київська Русь вплинули на розуми всього людства. Ми маємо усвідомлювати, що є спадкоємцями унікальної культури, яку зобов'язані знати, берегти й передавати грядущим поколінням.

Українська нація дала світові Пісню, Хліб і Крила. (Петро Масляк, учений, громадський діяч).

Ось лише факти.

Найбільша кількість наймелодійніших у світі пісень – українські. Українці освоїли чорноземи по всій планеті. Чомусь уряди США, Канади, Аргентини, Бразилії для освоєння цілини витрачали величезні кошти для залучення до своїх країн не німців, росіян, румунів чи поляків, а саме українців. Вони тоді вже розуміли те, чого ми навіть тепер самі ще не усвідомили.

Наш Тризуб – найдавніший у світі державний символ.

Із 20 теоретиків і практиків освоєння космосу 19 є етнічними українцями.

Згадаємо Засядьків, Кибальчичів, Ціолковських-Наливайків, Корольових, Кондратюків, Чоломеїв, Янгелів, Яримовичів, Кістяківських, Сікорських.

Давайте погортаємо історію світових винаходів. І нас охоплює гордість за те, що значна частина їх – з України. Один із перших винаходів українців – човен-чайка. Плавзасіб був збудований запорізькими козаками у XVI-XVII століттях. Човен міг опускатися під воду. Тому він став прабатьком сучасного підводного човна.

Значущим був винахід першого електричного трамвая, пущеного в Києві у 1892 році. Його розробником був Федір Пироцький.

Галичанин Іван Пулюй ще за 14 років до німця Рентгена сконструював трубку, яка стала прообразом сучасного рентгенапарата. Він першим у світі зробив рентгенівський знімок.

Всесвітньо відомий авіаконструктор киянин Ігор Сікорський є творцем першого вертольота. Машина піднялася в небо у 1939 році.

У 1932 році в Харкові було розроблено унікальну цифрову систему маркування листів, що дістала назву поштовий індекс.

Житомирянина Сергія Корольова вважають батьком космонавтики. Він був конструктором ракетно-космічної техніки, розробником ракетних літальних апаратів. Геніальний українець є творцем ракетного двигуна, що вивів на навколосемну орбіту перший у світі штучний супутник Землі.

Всесвітньо відомий учений Євген Патон розробив унікальні методи електрозварювання.

Харків'янин Володимир Нікітін спроектував найшвидший у світі автомобіль, який міг розвивати швидкість до 400 км/год.

Західних винахідників братів Люм'єр випередив українець Йосип Тимченко. Разом з Миколою Любимовим він розробив механізм дії першого кінескопа.

У 1893 році в Одесі було показано перший фільм. Проте винахід не було запатентовано, як і у випадку з Іваном Пулюєм.

Уродженець Луганщини Олексій Бахмутський став творцем першого в світі вугільного комбайна.

Прообраз компакт-диска винайшов киянин В'ячеслав Петров наприкінці 60-х років минулого століття.

І це – лише частина винаходів наших геніальних співвітчизників.

Національно-патріотичне виховання молоді потрібно здійснювати не лише на прикладах історії становлення української державності, а й на сучасних прикладах відважних і героїчних вчинків. Це історії життя справжніх патріотів, які обстоюють своє законне й невід'ємне право бути господарями на власній землі. Виховні години, інтерактивні лекції, тематичні зустрічі проводяться на прикладах мужності й відваги учасників Революції Гідності, Героїв Небесної Сотні, «кіборгів», учасників антитерористичної операції, операції об'єднаних сил у Донецькій та Луганській областях і загалом повномасштабної війни російської федерації проти України, на прикладах героїчних вчинків наших співвітчизників, місцевих патріотів, випускників

школи, батьків та старших братів та сестер наших учнів.

Висновок. Відомий український соціолог, за фахом психолог Є. Головаха у довоєнні часи зауважував на тому, що, дійсно, є позитивні зрушення у ціннісних орієнтаціях українців, але для того, щоб українське суспільство змінилося докорінно, перетворившись на правову державу з розвиненою демократією і потужним громадянським сектором, потрібно, щоб відбулася повна зміна поколінь, а це приблизно років 40. В той же час науковець зауважив, що аналогічний ефект, але в значно коротші строки, може бути досягнений в результаті якось радикальної події глобального масштабу, що буде мати не менш глобальні наслідки. Ця «подія» явилася нам війною з росією, і немає жодного сумніву, що саме зараз ми всі стаємо свідками і учасниками формування нового українського суспільства.

Майбутнє України в руках молоді. Чи здатні ми виховати справжніх патріотів, які будуть здатні стати на захист держави? Від нас залежить, якою буде наша держава! А держава, як і родина, має бути дружною, сильною, здоровою, щасливою. Нехай любов до своєї Вітчизни, до рідного краю згуртує всіх нас для здійснення високої мети - творення нової України незалежної, соборної, правової держави та перемога у страшній російсько-українській війні.

Список використаних джерел

1. 175-літній ювілей. Українець Іван Пулюй відкрив промені, які назвали рентгенівськими. <https://www.radiosvoboda.org/a/30411946.html>.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
3. Бондаренко Н. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національнопатріотичного виховання. Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики. Суми: КЗ Сумський ОШПО, 2022. С. 1–13. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731118>.
4. Бондаренко Н. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. Обдаровані діти – скарб нації! : матер. III Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 18–23 серп. 2022 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139–149. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>.
5. Марчук Є. Дослівно. Сільські вісті, № 5 (19337). 19 січ. 2016. С. 1.

**СЕКЦІЯ П.
ГЕРОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ ЯК ПРИКЛАД
ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ У МОЛОДІ**

**УКРАЇНСЬКА ГЕРОЇКА І МЕМОРІАЛИ ПАМ'ЯТІ
ЗВИТЯЖЦЯМ-КРАЯНАМ У ХРОНОТОПІ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2024 РОКІВ**

Ідріс Наталія Олексіївна,
вчитель історії Комунальної установи
Сумської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4
імені Героя України Олександра Аніщенка
Сумської міської ради
Козіна Уляна Дмитрівна,
учениця 11-А класу
Сумської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4
імені Героя України Олександра Аніщенка
Сумської міської ради

**МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ГЕРОЇВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
(НА ПРИКЛАДІ ГЕРОЯ УКРАЇНИ ОЛЕКСАНДРА АНІЩЕНКА)**

Сьогодні, коли українці захищають незалежність своєї держави від агресії російської федерації, щодня гине найкращий «цвіт нації», наші герої «йдуть за небокрай», але не в небуття. Саме тому, вже сьогодні ми маємо робити все можливе для збереження пам'яті про всіх тих, хто віддали життя у боротьбі за свободу України. Потреба гідно вшанувати та зберегти пам'ять про героїв російсько-української війни є надзвичайно важливою ще й тому, що знання і повага до історії своєї країни є дієвим засобом згуртування суспільства навколо спільної мети, а популяризація подвигів полеглих героїв сприяє національно-патріотичному вихованню молоді, закладає основи національної свідомості, формує їх ідентичність та громадянське мислення.

Проблеми меморіалізації російсько-української війни викликають постійне зацікавлення дослідників, що знайшло своє втілення у значній кількості публікацій. Так, аксіологічним аспектам динаміки процесів меморіалізації військової звитяги, втіленої в пам'ятниках України присвячено публікації кандидата політичних наук, провідного наукового співробітника Національного інституту стратегічних досліджень О.Ю. Михайлової [6]. На історичних аспектах меморіалізації російсько-української війни зосередила увагу кандидат історичних наук Н.Д. Голубчик [1]. Проблема політики пам'яті на окупованих російською федерацією українських територіях є головною у розвідці доктора історичних наук В.В. Масненка на панельній дискусії «Війна Росії проти України 2014-2022 рр.» [5]. Обґрунтуванню важливості створення меморіальних об'єктів, які будуть зберігати пам'ять про учасників російсько-

української війни, зокрема, як перспективний напрям післявоєнного туризму в Україні, присвячено статтю кандидата економічних наук О.І. Табенської [10]. Питання вшанування пам'яті захисників стоїть одним з найперших серед завдань, які вирішує держава Україна вже сьогодні. Так, під час прес-конференції, яка відбулася у лютому 2024 року, Президент Володимир Зеленський озвучив статистику наших втрат – це 31 тисяча українських військових, що загинули на цій війні. Вочевидь, ця цифра відображає лише ту інформацію, яку можна підтвердити, але мова йде про велику кількість героїв імена яких ми маємо пам'ятати та подвиг яких маємо шанувати вже зараз, а не по завершенню війни [9].

Меморіалізація є частиною політики пам'яті. В Українському інституті національної пам'яті звертають увагу на два важливі напрями роботи, пов'язані з місцями пам'яті: розшук забутих та створення нових місць пам'яті. Створення останніх передбачає, зокрема, і вшанування сучасних захисників України, увічнення пам'яті про героїв російсько-української війни. Процесом створення нових місць пам'яті є: облаштування самотніх могил, секторів військових поховань («Алей Слави»), меморіальних кладовищ, спорудження пам'ятників, пам'ятних знаків (меморіальних дошок) тощо. Однак, «місця пам'яті – це не лише матеріальні пам'ятки, що нагадують про певні історичні події. Кожне місце пам'яті виконує функцію консолідації українського народу довкола героїчних або трагічних сторінок історії України. Такі місця можуть мати локальне або загальнонаціональне значення», – наголошують в Інституті пам'яті [9]. Вже сьогодні, постають меморіали, місця пам'яті, з'являються архіви, документальні стрічки, творяться нові практики та ритуали, які допомагають вшанувати загиблих, зафіксувати свідчення про цю війну і вийти з неї переможцями [3].

З початку війни на сході України, громада Сумщини вшановує пам'ять про загиблих героїв-земляків. Серед тих, хто віддав життя за незалежність України – Олександр Аніщенко, який загинув 2014 року під Слов'янськом. Герой був похований 7 травня 2014 р. на Алеї почесних громадян Центрального кладовища міста Суми. 20 червня 2014 р. нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня. А 2 січня 2015 р. Указом Президента України № 1/2015 від за виняткову мужність, героїзм і самопожертву, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі полковнику Аніщенку Олександрю Григоровичу посмертно присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» [7].

15 вересня 2014 р. на фасаді будівлі Сумської ЗОШ № 4, де навчався та працював Олександр Аніщенко, було відкрито меморіальну дошку (рис 1.).

Рис 1. Меморіальна дошка на фасаді будівлі Сумської ЗОШ № 4

З точки зору меморіалізації, пам'ятні дошки на будівлях, є одним із найефективніших і найпомітніших засобів комеморації та формування історичного середовища, виконують інформативну та просвітницько-виховну функції. Пам'ятні дошки, як і пам'ятники/монументи, з'єднують минуле та сьогодення, виступають короткими літописами важливих подій, матеріальними маркерами української ідентичності, відіграють важливу роль у консолідації українського народу довкола важливих подій та постатей власної історії.

Важливе символічне значення, як й інші топоніми, мають назви вулиць. Вони створюють символічний простір, що впливає на формування ідентичності та збереження історичної пам'яті. Саме тому, 2016 року розпорядженням міського голови міста Суми, вулицю поруч із Сумською ЗОШ № 4 було перейменовано на вулицю Олександра Аніщенко (рис 2.). Адже, знання історії рідного краю, свого міста, своєї вулиці робить людину більш свідомою, допомагає боротись за вільне майбутнє свого народу, своєї держави.

Рис 2. Інформаційна табличка з короткими відомостями про Олександра Аніщенко на честь якого названо вулицю в м. Суми

Під час круглого столу «Меморіалізація російсько-української війни: виклики та завдання», що відбувся 28 березня 2024 року в інформаційній агенції «Укрінформ» народний депутат України Володимир В'ятрович зауважив на обмежені можливості топонімії як інструмента для вшанування пам'яті та звернув увагу на потенціал музеїв як інструментів пам'ятання [8]. Наразі при Комунальній установі Сумської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради з 2015 року діє музей історії школи з постійною експозицією про життєвий шлях, діяльність та подвиг Олександра Аніщенка. На експозиції представлені особисті речі героя, надані до музею його родиною, нагороди, предмети військового спорядження, військова форма, годинник, фотографії, книги тощо. У музеї проводяться екскурсії, виховні заходи з національно-патріотичного виховання (уроки мужності, уроки-дослідження, музейні уроки), краєзнавчі конференції, заняття гуртків, години пам'яті, виставки творчих робіт учнів. Традиційно на базі шкільного музею проводяться виховні заходи присвячені вшануванню пам'яті Олександра Аніщенка. У 2019 році на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу екскурсоводів музеїв навчальних закладів «Край, в якому я живу» екскурсія шкільного музею, присвячена Олександру Аніщенку, була відзначена дипломом першого ступеня. Того ж 2019 року краєзнавче дослідження учениці 10 класу Ніколаєнко Каріни на тему: «Олександр Аніщенко: з Україною в серці» посіло I місце на XVIII Всеукраїнському конкурсі учнівської творчості в номінації «Історія України та державотворення». У листопаді 2022 року члени гуртка «Юні екскурсоводи» дистанційно брали участь в обласній просвітницько-краєзнавчій акції «Мій рідний край» від КЗ СОР – ОЦПО та РТМ, де представили матеріали біографічної екскурсії, присвяченої Олександру Аніщенку, у вигляді учнівського мультимедійного продукту, що був розміщено на дошці Padlet на сайті КЗ СОР – ОЦПО та РТМ.

Системний підхід до меморіалізації героїв передбачає ретельне збирання інформації про загиблих, створення достовірних баз даних. Так, сьогодні інформацію про Героя України Олександр Аніщенко можна знайти на сторінках онлайн проекту «Книга пам'яті Сумської області» Сумської обласної державної адміністрації [4]. Постійними комеморативними практиками стали щорічні заходи із вшанування героя на його могилі до дня народження та дати смерті. Із залученням рідних, друзів, громадськості загиблого.

Отже, на прикладі меморіалізації Героя України Олександр Аніщенка, можна спостерігати як реалізується відповідь на суспільний запит щодо вшанування пам'яті про героїв, жертв та події російсько-української війни вже зараз, як відбувається процес впорядкування меморіальних комплексів та інших пам'ятних знаків, музеєфікація війни тощо. Меморіалізація тут виступає як важливий інструмент збереження історичної пам'яті, є матеріальним та духовним маркером формування власної ідентичності та згуртування українців, сприяє національно-патріотичному вихованню молоді.

Список використаних джерел

1. Голубчик Г.Д. Аспекти меморіалізації російсько-української війни. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали XXI наук.-практ. конф.* 09.09.2024 р. Дніпро: НТУ ДП. 2024. С. 83 - 87.
2. Дослідження: Меморіальні дошки як доказ злочинів РФ у Криму / А. Воробйова, М. Суляліна, О. Охредько, Т. Личко. Київ: ЦПП «Альменда» 2023. 56 с. URL: <http://surl.li/dqqcnc> (дата звернення 11.09.2024).
3. Дробович А. 9 принципів меморіалізації. Якою може бути пам'ять про війну. Сайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakoju-mozhe-butu-pamyat-pro-viynu> (дата звернення 19.09.2024).
4. Книга пам'яті Сумської області. О. Аніщенко. URL: <https://sumymemory.gov.ua/database/anti-terrorist-operation-in-ukraine/25367-anishchenko-oleksandr-hryhorovych.html> (дата звернення 28.09.2024).
5. Масненко В.В. Методологічні аспекти дослідження політики пам'яті на окупованих російською федерацією українських територіях. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/187251/03-Discussion.pdf?sequence=1> (дата звернення 19.09.2024).
6. Михайлова О.Ю. Меморіалізація військової звитяги у пам'ятниках України: аксіологічні аспекти. *Політикус*. 2022. № 5. С. 79-86. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16713/1/Mykhailova%20Olha%20Jurivna.pdf> (дата звернення 12.09.2024).
7. Останній бій Аніщенка: історія командира сумської «Альфи». *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/article/komandyr-sumskoyi-alfa-anishhenko/> (дата звернення 22.09.2024).
8. Про виклики та завдання меморіалізації війни. URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/memorializaciya-viyny-materialy-kruglyh-stoliv/memorializaciya-rosiysko-ukrayinskoyi-viyny-vyklyky-ta-zavdannya> (дата звернення 27.09.2024).
9. Сміян Н. Війна – це імена, і ці імена мають бути закарбовані у пам'яті. *Голос України*. 06.03.2024. URL: <http://www.golos.com.ua/article/377348> (дата звернення 18.09.2024).
10. Табенська О. Меморіальний туризм як перспективний напрям післявоєнного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. Випуск № 59. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/3456/3384/> (дата звернення 14.09.2024).

СЕКЦІЯ ІІІ.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ПРОЦЕС ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Балаклейська Вікторія Миколаївна,
вихователь вищої категорії дошкільного підрозділу
Рябушківського ЗЗСО І-ІІІ ступенів
Лебединської міської ради Сумської області

НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

Вступ. Події останніх років в Україні засвідчили, що саме сьогодні національно-патріотичне виховання дітей та молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками. У всі часи і у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення і розвитку добрих народних звичаїв і традицій, турбота про передачу підростаючим поколінням знань та любові до своєї країни, місця де народився та виріс.

Метою статті є обґрунтування та розкриття вагомості використання засобів краєзнавства у вихованні національної самосвідомості та патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку.

Основна частина. Проблема виховання особистості – одна з найголовніших проблем сучасності, а новому суспільству потрібна нова людина – високоосвічена, інтелігентна, національно свідомо, здатна до саморозвитку, самовиховання та самореалізації в суспільстві, яка керується загальнолюдськими цінностями, глибоко розуміє традиції свого народу та примножує їх.

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження вітчизняних та закордонних науковців, обумовлюємо ряд передумов прилучення дітей дошкільного віку до етнокультурних надбань рідного краю:

- завдяки високому рівню пізнавальної активності, емоційній чутливості, діяльнісній налаштованості дошкільний вік є найсприятливішим для формування ціннісного ставлення до дійсності;
- саме в дошкільному віці діти вперше виявляють інтерес до історичного минулого, мистецьких творів, народних традицій рідного краю;
- дошкільний вік є первинним етапом в усвідомленні власної приналежності до етнічної спільноти.

Це найважливіший період становлення особистості, бо саме у цей час закладаються передумови громадянських якостей, формуються уявлення дітей

про людину, суспільство і культуру. Це період, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ. Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними.

Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент. Його мета - формування ціннісних орієнтацій особистості, забезпечення життєвої компетентності дитини, до змісту якої входить і поняття «бути громадянином своєї країни, патріотом свого народу»[1]. Одним із основних засобів у національно-патріотичному вихованні у по праву вважається цілеспрямоване ознайомлення дітей з рідним краєм.

Краєзнавча робота, як освітня діяльність, має величезний оздоровчий (зняття нервових перевантажень і стресів, фізіологічне зміцнення організму) і виховний (духовний розвиток, пізнання навколишньої дійсності, розширення кругозору) потенціал, зокрема у процесі:

- патріотичного виховання юних вихованців через формування їхнього інтересу до процесів, що відбувалися у минулому і в сучасний період;
- виховання почуття гордості за свій край і свій народ, шанобливе ставлення до народних традицій;
- естетичного виховання дітей дошкільного віку, шляхом формування умінь спостерігати і здатності помічати красу рідної природи та культурних об'єктів; екологічного і трудового виховання дошкільнят, через формування гуманного, відповідального ставлення до природи і праці людей;
- зміцнення бажання дітей брати посильну участь у природоохоронній діяльності своєї місцевості.

Любов до Батьківщини починається з любові до рідного краю. Рідний край – мала Батьківщина. Вивчення його історії, популяризація традицій, культурних цінностей, надбаних народом протягом століть, у наш час є одним з найголовніших завдань, що стоять перед освітою. Перш за все, це любов до того, що її оточує, і до тих, хто про неї піклується. Світ малої дитини – це її сім'я, близькі, знайомі, дитячий садок, товариші, її ігри, забави, двір, вулиця, поле, луки, ліс, де вона бігає, грається, ознайомлюється з предметами, явищами, подіями.

Неможливо говорити про виховання любові до Батьківщини без повідомлення дітям певних знань про неї. Дитина дошкільного віку повинна знати, як називається країна, у якій вона живе, її головне місто, столицю, своє рідне місто чи село, які в ньому є найголовніші визначні місця, яка природа рідного краю та країни, де дитина живе, які люди за національністю, за особистими якостями населяють її країну, чим прославили вони рідну країну і увесь світ, що являє собою мистецтво, традиції, звичаї її країни. Така схема змісту знань про рідну країну, на основі яких можливо вже в дошкільному віці формувати дієве ставлення до неї.

Рідна мова – найяскравіший вияв національного буття народу, вона є могутнім природним засобом об'єднання людей. Через мову народ передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, традиції і культуру [2,с.45].

Оволодіваючи рідною мовою, дитина пізнає свій народ, його характер, культуру, історію та думки, доречно використати український фольклор, народні ігри, бесіди за змістом прослуховування художніх творів, побутові розмови.

Українська державна символіка має особливе значення для виховання патріотизму сучасної дитини. Тому на заняттях потрібно ознайомити дітей із державними символами (Гербом, Прапором, Гімном). Паралельно з цим закріпити знання дітей про народні символи та національну символіку, що розвивалися й усталювалися впродовж століть (український віночок, рушник, вишиванка, верба, калина, барвінок та інше) .

Психологи й педагоги вже давно з'ясували, що провідною діяльністю людини в дошкільному віці є гра. Саме вона допомагає освоїти дитині досвід людської діяльності. В ігрових умовах відносини між дітьми є практичними вміннями їх перших колективних взаємодій [3,с.123]. Розучуючи й використовуючи в іграх, хороводах фольклорні тексти й пісні, вона наповнює їх конкретним змістом стосовно ігрових ситуацій. Українські народні ігри мають багатовікову історію, вони збереглися до наших днів із глибокої старовини, передаючись із покоління в покоління, вбираючи в себе кращі національні традиції

Окрім традиційних навчальних занять та виховних заходів програмою передбачені екскурсії і цільові прогулянки: була проведена тематична екскурсія до сільської бібліотеки «Національний одяг», до монумента Військової слави і т. д.

Актуальним залишається і проведення бесід з вихованцями про рідне село, країну, її історію: «Без верби та калини нема України»; «Хліб усьому голова»; «З бабусиною скрині»; «Дорогами українських народних казок»; «Народні свята українського народу»; «Сила кожної людини – в дружній родині»; бесіда «Вишиванка – код нації».

Особливого практичного значення у національно-патріотичному вихованні має залучення дітей до різних видів діяльності: виготовлення аплікацій «Вишиванка»; «Прикрасимо посуд для ляльок»; творче панно з різних матеріалів «Над Україною небо синє»; виготовлення великоднього оберега; участь в флешмобі у вишиванках «Я люблю Україну» з учнями навчального закладу; до Дня пам'яті жертв голодомору «Запали свічку».

Для ефективного ознайомлення дітей та їхніх батьків у в дошкільному підрозділі Рябушківського ЗЗСО з національною культурою, формування національної свідомості у дітей, пробудження до життя національні традиції, національного духу нашого народу, розпочали цю роботу зі створення національних осередків у груповій кімнаті:

- Державні символи та карта України;
- портрет Т. Г. Шевченка з вишитим рушником;

- стенд «Народні символи та обереги України»;
- ляльки в українському народному вбранні;
- зразки виробів народних умільців — іграшки із соломи, лозяні кошики, писанки, рушники;
- національні іграшки — музичні дитячі (сопілки, свищики), ляльки - мотанки;
- зразки національного одягу (для площинних та об'ємних ляльок) вишиванки, плахта, шаровари, віночок, шапка;
- полиця «Українські народні казки»;
- тематичні дидактичні ігри (виготовлені самостійно);
- фонотека, відеотека — українські казки, пісні;
- міні-музей «Керамічний посуд» український посуд — горщики, макітри, глечики, миски, горнята;
- українські національні костюми для дітей – вишиванки, шаровари, юпки, віночки (виготовлені власноруч);
- маски-наголовники та атрибутика для інсценізації казок та народних рухливих ігр;
- література, ілюстрацій, альбоми, папки з українознавства.

Висновки. Головною метою національно-патріотичного виховання є формування високої патріотичної свідомості, виховання любові до рідного дому, сім'ї, дитсадка, з якої зароджується любов до рідної країни, а також виховання шанобливого ставлення до людини трударя та результатів її праці, рідної землі, захисників Вітчизни, державної символіки, традицій держави, загальних народних свят.

Проведена нами робота дає відмінні результати. Наші вихованці почали з більшою повагою ставитися до природи, до людей. У дошкільнят сформувалося чуття родини, рідного краю, гордості за свій народ та свою державу.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільньої освіти України [Електронний ресурс] : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник. Вища школа, 2002. 407 с.
3. Лозинська Є. Українське народознавство дітям дошкільного віку: методичний посібник. Львів. Оріяна-Нова, 2008. 208с.
4. Побірченко Н. С. Використання елементів краєзнавства в дошкільному закладі: навчальний посібник. Київ. Науковий світ, 2003. 117с.

Дудко Наталія Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти

ВОЛОНТЕРСТВО В ШКОЛІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ

Вступ. У контексті розвитку демократичного суспільства та формування активної громадянської позиції молоді особливого значення набуває волонтерська діяльність у сучасній українській школі. Цей вид суспільно корисної роботи не лише сприяє розвитку емпатії та соціальної відповідальності учнів, але й відіграє ключову роль у процесі їхньої громадянської ідентифікації. Громадянська ідентифікація - це процес усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної держави та суспільства, прийняття відповідних цінностей, норм та моделей поведінки. В умовах сучасної України, яка проходить складний шлях демократичних перетворень, формування громадянської ідентичності молоді набуває особливої актуальності.

Мета статті: висвітлити можливості шкільного волонтерства як інструмента громадянської освіти.

Волонтерство в школі як інструмент громадянської освіти має кілька важливих аспектів:

1. Практичний досвід громадської активності: участь у волонтерських проектах дає учням можливість на практиці відчути свою роль у житті громади. Це може бути допомога літнім людям, прибирання парків, організація благодійних акцій тощо. Такий досвід формує розуміння, що кожен громадянин може впливати на життя суспільства.

2. Розвиток соціальної відповідальності: волонтерство вчить школярів брати на себе відповідальність за вирішення суспільних проблем. Це важливий аспект громадянської свідомості, який спонукає молодь активно долучатися до життя своєї громади та країни в цілому. Волонтерство справді вчить школярів брати на себе відповідальність за вирішення суспільних проблем. Це відбувається через:

а) Безпосередню участь у проектах: наприклад, група старшокласників організовує прибирання місцевого парку. Вони не лише самі прибирають сміття, але й залучають інших учнів, планують логістику (забезпечення інвентарем, розподіл ділянок), взаємодіють з місцевою владою для вивезення зібраного сміття. Так вони вчаться брати на себе ініціативу та відповідальність за стан довкілля у своєму місті.

б) Розуміння наслідків своїх дій: волонтери, які допомагають у притулку для тварин, швидко усвідомлюють, що від їхньої регулярності та якості роботи залежить добробут беззахисних істот. Це розвиває почуття відповідальності та

розуміння важливості своєї ролі у вирішенні проблеми безпритульних тварин.

в) Участь у прийнятті рішень: шкільний волонтерський клуб може організувати збір коштів для допомоги місцевій лікарні. Учні самі вирішують, як збирати кошти, на що саме їх витратити, як звітувати перед донорами. Це вчить їх відповідально підходити до управління ресурсами та прийняття рішень, що впливають на громаду.

3. Формування ціннісних орієнтацій: через волонтерську діяльність учні засвоюють такі важливі цінності, як альтруїзм, співчуття, взаємодопомога. Ці цінності є фундаментальними для формування громадянської ідентичності та розвитку демократичного суспільства:

а) альтруїзм: учні, які регулярно відвідують будинок для літніх людей, читають їм книги, спілкуються, допомагають з дрібними справами, вчаться безкорисливо віддавати свій час та увагу іншим. Це формує розуміння цінності допомоги без очікування винагороди.

б) Співчуття: волонтери, які працюють з дітьми з інвалідністю, наприклад, допомагаючи в організації заходів, розвивають глибоке співчуття та емпатію. Вони вчаться розуміти труднощі інших та бажання підтримати їх.

в) Взаємодопомога: як приклад можна навести участь у програмі "старший брат/сестра", де старшокласники допомагають молодшим школярам з навчанням та адаптацією, вчать цінності взаємодопомоги.

4. Розширення світогляду:

Участь у різноманітних волонтерських проектах дозволяє учням краще зрозуміти різні аспекти життя суспільства, його проблеми та шляхи їх вирішення. Це сприяє формуванню більш зрілого та відповідального ставлення до громадянських обов'язків.

Світогляд учнів можуть розширювати наступні волонтерські проекти :

а) Знайомство з різними соціальними групами: волонтери, які працюють у центрі для біженців, знайомляться з людьми різних культур, релігій, соціальних верств. Це розширює їхнє розуміння різноманітності суспільства та викликів, з якими стикаються різні групи.

б) Розуміння глобальних проблем: участь у міжнародних онлайн-проектах, наприклад, з охорони довкілля, дозволяє учням зрозуміти глобальний масштаб екологічних проблем та важливість міжнародної співпраці для їх вирішення.

в) Практичне знайомство з роботою різних установ: волонтерство в місцевій бібліотеці, музеї чи громадській організації дає учням практичне розуміння того, як функціонують різні суспільні інституції, які проблеми вони вирішують та як громадяни можуть долучитися до їхньої роботи. Через такий досвід учні формують більш зріле та відповідальне ставлення до своїх громадянських обов'язків, розуміючи, що вони можуть реально впливати на життя своєї громади та суспільства в цілому.

5. Розвиток лідерських якостей: організація та участь у волонтерських заходах розвиває в учнів лідерські навички, вміння працювати в команді, планувати та реалізовувати проекти. Ці навички є важливими для активної

участі в громадському житті.

6. Посилення зв'язку зі школою та громадою: волонтерська діяльність сприяє формуванню почуття приналежності до шкільної спільноти та місцевої громади. Це важливий аспект громадянської ідентифікації, який створює основу для подальшої активної участі в житті суспільства.

7. Підвищення самооцінки та самореалізація: успішна участь у волонтерських проектах підвищує самооцінку учнів, дає їм відчуття власної значущості та можливості позитивно впливати на світ навколо себе. Це важливо для формування активної життєвої позиції.

Також у якості приклади вважаємо потрібним зауважити на варіанти волонтерської діяльності у школах Європи, що є важливою частиною освітнього процесу, яка сприяє розвитку громадянської активності та соціальної відповідальності учнів.

Ось кілька прикладів волонтерських ініціатив, які поширені в європейських школах:

1. Екологічні проекти (Німеччина): у багатьох німецьких школах діють "зелені команди", які займаються:

- організацією регулярних прибирань у місцевих парках та лісах;
- створенням та доглядом за шкільними садами;
- проведенням інформаційних кампаній щодо переробки відходів та економії енергії. Наприклад, учні гімназії в Мюнхені організували проект зі збору дощової води для поливу шкільного саду, що допомагає економити воду та навчає дітей сталому використанню ресурсів.

2. Міжкультурні обміни (Франція): французькі школи часто беруть участь у програмах культурного обміну, де учні:

- допомагають у адаптації іноземним студентам;
- організовують мовні клуби для практики іноземних мов;
- проводять культурні фестивалі для знайомства з традиціями різних країн. Наприклад, у ліцеї міста Ліон учні-волонтери створили програму "друзі-наставники" для допомоги новоприбулим студентам-біженцям у адаптації до французької системи освіти.

3. Соціальна допомога (Швеція): шведські школярі часто залучаються до волонтерської роботи з вразливими групами населення:

- відвідують будинки для людей похилого віку;
- допомагають в центрах для людей з інвалідністю;
- беруть участь у програмах підтримки бездомних.

Так, учні старшої школи в Стокгольмі регулярно організовують "кафе знайомств" для літніх людей, де допомагають їм освоїти сучасні технології та спілкуються.

4. Освітні ініціативи (Нідерланди): школи Нідерландів заохочують учнів до участі в наступних освітніх волонтерських проектах:

- допомога молодшим учням з домашніми завданнями;
- проведення майстер-класів з цікавих для молоді тем;
- організація навчальних екскурсій для школярів з менш забезпечених

районів

У Амстердамі, наприклад, група старшокласників створила мобільну науково-технічну лабораторію, з якою вони відвідують початкові школи, проводячи захопливі експерименти для молодших дітей.

5. Спортивні та оздоровчі проекти (Іспанія): школи активно залучають учнів до спортивного волонтерства:

- допомога в організації місцевих спортивних змагань;
- проведення спортивних занять для дітей з особливими потребами;
- організація кампаній за здоровий спосіб життя.

Учні однієї з шкіл у Барселоні створили волонтерську групу, яка щотижня проводить спортивні ігри для дітей у місцевій лікарні.

6. Культурне волонтерство (Італія): в Італії, країні з багатою культурною спадщиною, поширене волонтерство у сфері мистецтва та культури:

- допомога в організації шкільних театральних постановок;
- проведення екскурсій у місцевих музеях;
- участь у реставрації історичних пам'яток.

Група учнів з Флоренції регулярно проводить безкоштовні екскурсії містом для туристів, розповідаючи про історію та культуру свого регіону.

Ці приклади демонструють різноманітність волонтерських ініціатив у європейських школах, які не лише допомагають громаді, але й розвивають важливі навички та цінності у молоді.

У **висновку** можна сказати, що волонтерська діяльність у сучасній українській школі є інструментом громадянської ідентифікації учнів. Вона не лише розвиває важливі соціальні навички та цінності, але й формує активну громадянську позицію, необхідну для розбудови демократичного суспільства. Систематичне впровадження волонтерських практик у шкільне життя може стати важливим кроком у формуванні нового покоління активних та відповідальних громадян України.

Список використаних джерел:

1. Виповська Л. О. Громадянська освіта як один з пріоритетних напрямків роботи школи. *Інноваційні практики наукової освіти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 8–11 грудня 2021 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. 570 с. С. 88-100.

2. Демчук Т. Громадянська освіта: міждисциплінарність у становленні категорії. Том 1, випуск 2/2024. URL: <https://empirio.ukma.edu.ua>

3. Левків С. П. Реалізація принципу волонтерства в організації спільної діяльності громадського екологічного руху та загальноосвітньої школи. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. 2015. №. 5. С. 140-146.

Загорулько Світлана Леонідівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи Осойвського ліцею
Краснопільської селищної ради

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ І ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Вступ. Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення своєї долі. Війна, яку розв'язала російська федерація проти України, неминуче призвела до пошуку нових підходів щодо організації освітнього процесу та виховання молодого покоління. При цьому надзвичайної уваги потребує розвиток національно-патріотичного виховання, оскільки воно є важливим чинником національної безпеки і зміцнення держави, формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури і спорту, покликане сформувати в особистості високу патріотичну свідомість, відповідальну громадянську позицію, почуття любові до Батьківщини та готовність захищати національні інтереси, незалежність і територіальну цілісність України.

В умовах російської збройної агресії національно-патріотичне виховання потребує системного підходу до його реалізації та розвитку, матеріально-технічного забезпечення, нових підходів і методів роботи з молоддю, здійснюється на всіх етапах навчання, забезпечує всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

Мета статті. Визначення сутності, основних засад і складників національно-патріотичного виховання української молоді в умовах воєнного стану, висвітлення сучасних підходів і напрямів розвитку цієї сфери, дослідження психологічних умов формування патріотизму в контексті сучасних гібридних війн.

Основна частина. На тлі російської збройної агресії національно-патріотичне виховання української молоді потребує системного підходу до його реалізації та розвитку, а також має перейти від загальних положень до практичних дій. У червні 2022 року Міністерство освіти і науки України затвердило нову Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України, актуалізовану відповідно до сучасних викликів. У концепції звернуто увагу на військово-патріотичне виховання як складник національно-патріотичного виховання метою якого є виховання національно-свідомої особистості з активною життєвою позицією громадянина, готового до захисту Батьківщини, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України.

З огляду на зміст поняття національно-патріотичного виховання його основними завданнями є:

- формування національної ідентичності та відповідальної громадянської позиції;
- виховання любові до Батьківщини;
- шанобливе ставлення до Конституції та законів України, державних символів і державної мови;
- популяризація історії, традицій, культури України, українськомовного культурного продукту;
- формування готовності до захисту національних інтересів і територіальної цілісності України;
- розвиток бережного ставлення до природних ресурсів, культурної спадщини України та інші.

Однією з інтерактивної новітньої форми національно-патріотичного виховання в умовах війни є започаткування в березні 2022 року Указом Президента України загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими метою якої є «вшанування пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної агресії проти України» [3].

Проведення низки інтерактивних виховних бесід, у яких розглядається питання національної ідентичності в умовах війни росії проти України та післявоєнний період; відмінності національної ідентичності та національної свідомості й самосвідомості українців і росіян у різні історичні часи; історичних уроків, що є необхідністю національно-патріотичного виховання для збереження України як суверенної і незалежної держави.

Під час війни надважливим є інформаційна безпека дітей, адже рф залучає українських дітей безсвідомо скоювати злочини онлайн, тому актуальним є покроковий інструктаж щодо правил поведінки в інформаційному просторі.

Проведення виховних заходів у форматі зустрічей (онлайн-зустрічей) із воїнами та їхніми рідними, із волонтерами, із постраждалими під час війни рф проти України, із внутрішньо переміщеними особами тощо. Проведення майстер-класів за участю волонтерів, дітей і батьків із виготовлення сувенірів для бійців ЗСУ, плетіння маскувальних сіток тощо сприяє встановленню соціальних зв'язків, набуттю дітьми шанобливого й відповідального ставлення, формуванню соціально значущої ініціативності, прагнення пожертвувати в ім'я України вільним часом. Організація флешмобів, акцій, фестивалів на підтримку ЗСУ таких як: «Стань помічником Святого Миколая», «Подякуй захиснику», «Солдат – захисник Батьківщини», «Військові обереди від Святого Миколая», «Оберіг на зап'ястя» тощо [4].

В історії кожного народу є періоди, дати, які є досить вирішальні і доленосні в його житті. Чи є в світі країна, яка б пережила більше, ніж Україна, за останні сто років. І знову, знову історія зробила свій безжальний запис кривавим розчерком пера.

Повномасштабна гібридна війна змусила багатьох людей опинитись у скрутній ситуації і неабияк згуртувала українську націю у боротьбі проти єдиного ворога, надала нового поштовху для волонтерського руху.

Слід наголосити, що під час військових дій однією з найбільш вразливих категорій є діти, які були змушені подорослішати раніше і потребують особливої уваги і з боку батьків, і з боку педагогів. Діти – майбутнє нашої країни. І цілком зрозуміло, що у них виникають питання – що вони можуть зробити для допомоги, чим можуть бути корисними у важкі для всієї України часи через військове вторгнення росії. Відповіддю на ці запитання може стати залучення учнів до благодійної діяльності та волонтерства - тисячів добрих справ, зроблених із непохитною вірою в нашу перемогу.

Вже третій рік поспіль педагогічні, учнівські та батьківські колективи не припиняють робити добрі справи задля миру, для допомоги ЗСУ. Із початку повномасштабного вторгнення росії в Україну учасники освітнього процесу, не жалкуючи ні власного часу, ні енергії, різали на смужки принесену з дому тканину та плели маскувальні сітки, в'язали шкарпетки, збирали баночки для окопних свічок та їх виготовляли тощо.

Що ще допоможе організувати успішну волонтерську діяльність учнів? Це, звичайно, особистий приклад вчителів, батьків. Адже, навчаючи дітей допомагати іншим, ми спонукаємо їх відчувати свою важливість та значущість.

І хоча війна щодня забирає у дітей хвилини безтурботного дитинства, вони знаходять у собі сили на надзвичайні вчинки. У своєму юному віці молоде покоління бореться за несправедливість, придумує цікаві проєкти, благодійні акції, челенджі для того, щоб зібрати кошти для своїх захисників, пригостити їх смаколиками, подарувати обереги, написати слова вдячності, зігріти дитячою посмішкою. А найголовніше це те, що кожен розуміє: світ тримається на гарних вчинках і доброті. Тому вони реально діють, намагаються зробити світ кращим, красивішим, добрішим своїми корисними справами, а не лише просто говорити про гарні вчинки.

Добрі справи, які починаються зі шкільних років, виховують у дітях емпатію, здатність розуміти інших, дають змогу накопичувати досвід соціальної взаємодії та спілкування.

Нажаль, зараз ми живемо у стані війни й інколи не знаємо, що чекає на нас завтра, бо війна - це зараз не слово, а сувора реальність... Але кожен з нас хоче миру. Мир, незалежність та цілісність держави відстоюють та завойовують для нас справжні воїни, герої сучасності, про яких варто знімати фільми, писати книжки і розповідати всюди. Ми повинні зробити все, щоб їх знали, пам'ятали та ніколи про них не забували. Герої творять дійсність, формують обличчя світу - вчора, сьогодні і завтра, бо вони готові віддати своє життя, щоб досягнути мети, щоб здійснити свою мрію. Герої, які не вважають себе героями, а роблять те, що їм велить серце. Вони не бояться покласти своє життя за майбутнє своєї країни. Це звичайні люди, які думають, відчувають, діють і вірять; люди, які не скорилися, не злякалися, не відступили. У них народжуються нові проєкти, ідеї, а головне - бажання творити добро та наближати перемогу разом.

Висновки. Отже, патріотичний напрямок роботи в закладах освіти залишається пріоритетним і має бути спрямований на формування в молодого покоління національної свідомості та любові до України, виховання патріотів, які цінують та поважають матеріальні і духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, пишаються своєю належністю до українського народу, дбають про збереження її культурного надбання та характерних особливостей, стоять на захисті інтересів своєї громади, народу в цілому.

У період воєнного стану надзвичайно важливо дбати про становлення національної ідентичності українських школярів, ідеалів свободи й рівності, усвідомлення цінності людської гідності молодого покоління; повагу та любов до української мови; залучати дітей до різноманітних проєктів, посиленої волонтерської роботи, флешмобів та акцій на підтримку ЗСУ; фізкультурно-оздоровчих, здоров'язбережувальних та спортивних заходів, що сприяють національно-патріотичному вихованню. Лише живучи з Україною в серці, ми маємо триматися разом, підтримувати один одного та спільно відстоювати наші права, захищати честь і гідність. Це ті непорушні цінності, які глибоко вкоренились у наших серцях. Наша сила у спільному спротиві – кожна дія на користь освіти послаблює ворога.

Список використаних джерел

1. Волонтерство та громадсько-активні школи. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/method/1505/>
2. 10 ідей для волонтерів-школярів. Режим доступу: <https://volonter.org/news/10-%D1%96dei-dlya-volonter%D1%96v-shkolyar%D1%96v-studentiv-ukrainy>
3. Ігнатенко П. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод. посіб. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 1997. 252 с.
4. Стратегія національно-патріотичного виховання. Затверджена Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
5. Як включитись у волонтерство? Або волонтерство. Крок за кроком. Режим доступу: <https://volunteer.country/blog/faq/yak-vkluchytys-y-volonterstvo-krok-za-krokom>

Пишневська Олена Михайлівна,
вчитель історії
Миколаївського закладу
загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів
Роменської міської ради Сумської області

**ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ ДЕМОКРАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Волонтерство є важливим елементом демократичної культури суспільства, оскільки воно сприяє розвитку громадянської активності, соціальної солідарності та самоврядування. У демократичних суспільствах громадяни відіграють активну роль у вирішенні проблем своїх спільнот, що є основою здорової демократії. Через волонтерську діяльність люди можуть безпосередньо впливати на соціальні процеси та брати участь у вирішенні актуальних проблем, що підвищує рівень довіри до громадянських інститутів і зміцнює почуття колективної відповідальності.

Волонтерство в Україні є однією з ключових форм громадянської активності, яка значно розвинулася після 2014 року, особливо у відповідь на військовий конфлікт на Донбасі та російське вторгнення 2022 року. Українське суспільство демонструє високий рівень самоорганізації, і волонтерська діяльність охоплює різні сфери життя: від допомоги військовим і переселенцям до екологічних та освітніх ініціатив.

Волонтерський рух в Україні завжди існував, але після Революції Гідності (2013 – 2014 рр.) та початку війни на сході країни він став соціальним феноменом. Громадяни нашої держави почали самостійно організовувати гуманітарну допомогу для військових, поранених, а також для людей, які постраждали від конфлікту.

З часом волонтерство вийшло за межі виключно військових потреб і охопило інші сфери: допомога переселенцям, підтримка медичних закладів, розвиток громадських і культурних ініціатив, порятунок тварин.

Мета статті – проаналізувати особливості волонтерського руху як невід’ємного елементу демократичної культури українського суспільства.

Волонтерство у розрізі демократичних цінностей необхідно розглядати через призму нормативно-правової бази, якою послуговується українське суспільство. Волонтерська діяльність в Україні регулюється низкою законів та підзаконних актів, що визначають основні принципи, права та обов’язки волонтерів, а також порядок організації волонтерської діяльності. До основних актів, що формують правову основу для волонтерства в Україні належать:

– Закон України «Про волонтерську діяльність» (№ 3236-VI від 19.04.2011), що є ключовим нормативним документом, що визначає правові засади організації та ведення волонтерської діяльності. На основі цього закону визначається поняття «волонтерська діяльність» та «волонтер»; регулюються права та обов’язки волонтерів і організацій, що залучають їх до діяльності; визначаються механізми захисту прав волонтерів, включаючи відшкодування шкоди, завданої під час виконання волонтерських обов’язків [2].

– Закон України «Про соціальні послуги» (№ 2671-VIII від 17.01.2019), що регулює надання соціальних послуг, у тому числі волонтерами та визначає можливість залучення волонтерів до надання соціальних послуг особам, які потребують соціальної підтримки; порядок взаємодії соціальних служб з волонтерськими організаціями тощо [3].

– Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (№ 5073-VI від 05.07.2012), що регулює діяльність благодійних організацій, які можуть залучати волонтерів для реалізації своїх програм. Він передбачає можливість надання волонтерської допомоги в рамках благодійної діяльності та стимулювання волонтерства в сфері благодійності [4].

– Кодекс цивільного захисту України (№ 5403-VI від 02.10.2012), що передбачає можливість залучення волонтерів до надання допомоги в умовах надзвичайних ситуацій. Також кодекс встановлює порядок координації дій волонтерів під час катастроф, стихійних лих та інших надзвичайних подій [5].

– Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» (№ 354 від 10.04.2013), що регулює порядок залучення іноземних волонтерів до волонтерської діяльності в Україні. Разом з тим, постанова встановлює процедуру отримання дозволів та умов роботи для іноземних волонтерів, що мають намір надавати допомогу на території України [6].

У той же час, крім основних законів, існують різні підзаконні акти та інструкції, що стосуються окремих аспектів волонтерської діяльності, таких як звітування, організація волонтерської допомоги під час виборів або пандемій, і регулювання роботи з дітьми.

Зазначена нормативна база надає чітку правову основу для розвитку волонтерського руху в Україні, створюючи умови для його безпечної та ефективної діяльності і є підґрунтям демократичної культури сучасного суспільства нашої держави.

Щодо поняття «волонтерська діяльність», то в Законі України «Про волонтерську діяльність» зазначається, що це – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [2].

До основних елементів, що визначають волонтерство як частину демократичної культури належить:

- Громадянська активність. Волонтери проявляють ініціативу, впливають на ухвалення рішень і сприяють позитивним змінам у суспільстві.
- Соціальна солідарність. Волонтерська діяльність об'єднує людей з різних соціальних груп, зміцнюючи почуття єдності та спільної відповідальності за майбутнє.
- Рівність і справедливість. У волонтерстві кожен може брати участь, незалежно від соціального статусу, що сприяє рівним можливостям для всіх.
- Сприяння самоврядуванню. Через волонтерські ініціативи громадяни отримують досвід організації та управління проектами, що сприяє розвитку демократичних навичок [4].

В Україні волонтерство набуло значного розвитку, особливо після 2014 року та початку війни з росією 2022 року, що стало потужним імпульсом для громадянської активності. Волонтери грають важливу роль у багатьох сферах суспільного життя, деякі з яких отримали найбільший розвиток.

На нашу думку, до основних напрямів волонтерства в Україні належить:

- Допомога армії та військовим є масштабним напрямом волонтерської діяльності, що виник після початку бойових дій на Донбасі. Волонтери збирають та доставляють військовим на передову одяг, їжу, медичне обладнання, засоби зв'язку та інші необхідні ресурси. Також допомагають у забезпеченні навчання та реабілітації ветеранів.
- Медична допомога. Волонтерські організації забезпечують лікарні та медичні заклади необхідними ліками, обладнанням, підтримують медичний персонал, організовують донорські акції.
- Допомога внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Військовий конфлікт змусив мільйони людей залишити свої домівки. Волонтери надають підтримку переселенцям, забезпечуючи їх житлом, продуктами харчування, одягом, а також юридичною та психологічною допомогою.
- Екологічне волонтерство. В умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україні більше уваги приділяється питанням захисту навколишнього середовища. Волонтери організовують акції з прибирання сміття, висадки дерев, збереження природних ресурсів, популяризації екологічного способу життя.
- Освітні та культурні ініціативи. Багато волонтерів залучені до проєктів, пов'язаних з неформальною освітою, культурним розвитком та просвітою. Вони організовують безкоштовні курси, лекції, тренінги для різних верств населення, підтримують культурні заходи та ініціативи.
- Соціальне волонтерство. Сюди входить допомога вразливим групам населення – дітям-сиротам, людям з інвалідністю, самотнім літнім людям. Волонтери допомагають у догляді, надають підтримку та організовують соціальні проєкти.
- Цифрове волонтерство. З поширенням цифрових технологій цей напрямок також набуває популярності. Волонтери допомагають з інформаційною безпекою, цифровою грамотністю, ведуть соціальні медіа кампанії та збирають інформацію для важливих проєктів [2].
- Порятунок тварин. З початком повномасштабного вторгнення, тварини залишаються у надскладній ситуації, так як не можуть врятувати себе самостійно. Волонтери вивозять тварин із зон бойових дій, надають місцевим жителям корм для тварин, допомагають притулкам для тварин, та лікують їх.

Таким чином, українське волонтерство стало символом самоорганізації та готовності громадян діяти задля суспільного блага, що суттєво зміцнює громадянське суспільство та національну ідентичність. Волонтерство дозволяє практикувати та розвивати свої соціальні навички, оскільки з'являється можливість зустрітися із групою людей зі спільними інтересами та допомагати тим, хто цього потребує.

Волонтерський рух зазвичай ґрунтується на добровільних засадах, включає такі складові як людяність, щирість, взаємодопомогу,

взаємопідтримку. Громадяни, які займаються волонтерською діяльністю глибоко усвідомлюють власну гідність, діють виключно з урахуванням свободи думки, поваги до прав і гідності інших осіб, проявляють толерантність, намагаються протидіяти виявам дискримінації та нерівного ставлення до особистості.

Тому, на нашу думку, волонтерство підтримує демократичні цінності, такі як свобода вибору, активна участь у житті спільноти, розвиток культури взаємодопомоги.

Список використаних джерел

1. Волонтерство. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/5963>
2. Закон України «Про волонтерську діяльність» (№ 3236-VI від 19 квітня 2011 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
3. Закон України «Про соціальні послуги» (№ 2671-VIII від 17 січня 2019 року) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
4. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (№5073-VI від 5 липня 2012 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
5. Кодекс цивільного захисту України (№ 5403-VI від 02.10.2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності» (№ 354 від 10 квітня 2013 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/556-2015-%D0%BF/card6#Public>

Пархоменко Світлана.

учитель англійської мови вищої кваліфікаційної категорії,
старший учитель, координатор волонтерського клубу «Патріот»
КУ Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів №22
імені Ігоря Гольченка Сумської міської ради

ВОЛОНТЕРСТВО В ОСВІТІ: РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ЧЕРЕЗ АКТИВНУ УЧАСТЬ

В умовах сьогодення військово-патріотичне виховання та волонтерська діяльність стають важливими компонентами освітнього процесу, формуючи не

лише знання, а й життєві орієнтири молодого покоління. В Україні, де питання національної безпеки та громадянської свідомості набувають нової актуальності через військову агресію, шкільна система активно інтегрує ці дві складові у виховний процес. Ці ініціативи не тільки сприяють формуванню патріотичної свідомості, але й розвивають у молоді почуття відповідальності перед суспільством, яке є невід'ємною частиною громадянської ідентичності. Поєднання військово-патріотичного виховання та волонтерства стає інструментом для формування активної громадянської позиції учнів, що є важливою умовою побудови майбутнього суспільства.

Військово-патріотичне виховання – це системна робота, спрямована на розвиток у школярів почуття відповідальності перед Батьківщиною, поваги до історичних та культурних цінностей України, а також готовності захищати свою країну. Цей підхід не лише виховує в учнів повагу до державних інституцій та правопорядку, але й формує у них стратегічне мислення, сприяє розумінню важливості служіння суспільству. Програми військово-патріотичного виховання в українських школах включають різноманітні заходи: уроки історії, зустрічі з ветеранами війни та учасниками бойових дій, участь у військово-спортивних іграх, таких як "Сокіл" чи "Джура". Ці заходи націлені на розвиток фізичної витривалості, моральної стійкості та почуття колективізму. Окрім цього, школярам надається можливість брати участь у тренуваннях з цивільної оборони та першої домедичної допомоги.

Волонтерство є ще одним важливим компонентом виховання, що допомагає формувати у молоді не тільки навички самодисципліни та колективної роботи, а й почуття солідарності з іншими громадянами. У сучасній школі волонтерська діяльність набирає все більшої популярності, адже вона пропонує учням можливість застосувати свої знання на практиці, допомагаючи іншим. Волонтерські ініціативи можуть включати допомогу пораненим військовим, участь у благодійних акціях для збору коштів на підтримку армії чи біженців, а також участь у соціальних проєктах з екологічного чи культурного напрямку. Волонтерство виховує у молоді почуття відповідальності, допомагає розвинути вміння працювати в команді, а також дає можливість відчути свій внесок у зміцнення суспільства.

У багатьох школах України створюються волонтерські осередки, де учні можуть пропонувати свої ідеї та організовувати заходи. Наприклад, учні можуть організовувати благодійні ярмарки, відвідувати дитячі будинки або допомагати ветеранам війни. До прикладу, здобувачі освіти КУ Сумська ЗОШ I-III ступенів №22 імені Ігоря Гольченка СМР разом з активними вчителями організували волонтерський клуб «Патріот» ще в 2015 році. Починали із плетіння маскувальних сіток та відправлення продуктів харчування на передову. Більшість учасників цього клубу (як дівчат, так і хлопців) зараз у лавах ЗСУ. На даний час клуб розширив свою діяльність: плетіння маскувальних сіток, виготовлення окопних свічок, в'язання теплих шкарпеток та міні карематів, написання листів-вдячності воїнам, створення малюнків, оберегів, мотанок. Учні передають смаколики та засоби особистої

гігієни у військовій шпиталі, піклуються про поранених воїнів, які вже вдома, відвідують могили загиблих захисників України та підтримують їхні родини. Здобувачів освіти запрошують на волонтерські акції, які проходять у місті (до прикладу, висадження ялиць на Алеї Слави на честь загиблих захисників та захисниць Сумщини). У клубі наразі учні з перших до випускних класів разом із батьками та вчителями і технічним персоналом закладу освіти. Волонтерство сприяє розвитку у молоді навичок лідерства та комунікації, що є важливими для їх майбутнього громадянського та професійного життя.

Військово-патріотичне виховання та волонтерська діяльність є взаємодоповнюючими процесами, які мають спільну мету — формування активної громадянської ідентичності. Військово-патріотичне виховання формує у молоді ціннісні орієнтири, а волонтерство надає можливість реалізувати ці цінності на практиці. Таким чином, патріотизм не залишається абстрактним поняттям, а стає основою конкретної діяльності на користь суспільства. Таке поєднання теорії та практики дозволяє учням усвідомити важливість активної життєвої позиції та відповідальності перед суспільством. Крім того, спільна діяльність у рамках патріотичних та волонтерських проєктів сприяє формуванню у молоді лідерських навичок, критичного мислення, а також розумінню того, що кожен громадянин може зробити свій внесок у зміцнення країни. Це закладає основи для майбутніх поколінь свідомих громадян, які готові діяти на благо своєї держави.

Список використаних джерел

1. Іванов, П. (2021). "Патріотичне виховання молоді: виклики сучасності". Київ: Освітній дім.
2. Петренко, Л. (2020). "Волонтерство як інструмент громадянської освіти". Журнал "Освіта і суспільство", №4, с. 56-63.
3. Державна програма військово-патріотичного виховання молоді на 2020-2025 роки. "Офіційний вісник України".

Скомороха Наталія Петрівна,
заступник директора з НВР
ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище»
Сумської області

ВОЛОНТЕРСТВО - ШЛЯХ ДО ПЕРЕМОГИ: З ДОСВІДУ РОБОТИ ШОСТКИНСЬКОГО ВИЩОГО ПРОФЕСІЙНОГО УЧИЛИЩА

Актуальність теми обумовлена нагальною необхідністю формування національної ідентичності сучасної молоді, важливістю національно-патріотичного виховання підростаючого покоління в умовах боротьби української держави за свою територіальну цілісність і незалежність.

Національно-патріотичне виховання у навчальних закладах здійснюється на всіх етапах навчання, забезпечує всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України [1].

У ДПТНЗ «Шосткинське ВПУ» національно-патріотичне виховання молоді – це цілісна, узгоджена система роботи усього педагогічного колективу, яка включає виховання патріотизму та національної самосвідомості засобами навчальних предметів, а також різних форм роботи у позаурочний час.

Одним із ключових напрямків сьогодні є саме волонтерська робота.

Слово «волонтер» з латинського перекладається як «доброволець» у сфері соціальної, гуманітарної, екологічної допомоги. Волонтерство як соціокультурне явище нерозривно пов'язане з розвитком цивілізації. В історії людства навряд чи знайдеться суспільство, якому не були б притаманні ідеї добровільної та безкорисливої допомоги. У розвинених країнах світу волонтерство є повсякденною соціальною практикою. Волонтери щорічно вносять близько мільярду доларів у світову економіку. Волонтерський сектор відіграє ключову роль у суспільному житті.

Особливість волонтерського руху полягає в тому, що численною його групою є студентська молодь. Участь молодих людей у волонтерському русі допомагає їм формувати власні лідерські якості і творчі здібності, активну громадську позицію, сприяє самовираженню особистості, дає їм можливість зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь в проєктах і програмах соціальної спрямованості.

До 2014 року волонтерський рух в Україні розвивався досить слабо, у порівнянні з іншими країнами світу. Однак після анексії Криму і з початком війни на Донбасі волонтерство піднялось на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України. Не буде перебільшенням сказати, що саме завдяки волонтерам у 2014 році країна зберегла свій суверенітет, зупинила російську агресію на сході та відновила боєздатну армію з високим моральним духом [2]. А вже повномасштабна війна росії проти нашої країни залучила сотні тисяч українців до волонтерства, в тому числі і молодь.

Волонтерській діяльності в Шосткинському вищому професійному училищі відводиться вагоме місце. Ще у 2002 році лідерами учнівського самоврядування Шосткинського вищого професійного училища було створено волонтерський загін «Небайдужі серця», який мав на меті не залишатися осторонь всіх викликів, які стоять сьогодні перед нашим суспільством. Волонтери закладу залучалися до різних напрямів діяльності: підтримка здорового способу життя, захист довкілля, здійснення посильної допомоги дітям з особливими потребами, літнім людям, ветеранам другої світової війни, воїнам-учасникам Антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил, їх родинам; проведення дослідницько-пошукової роботи; співпраця з місцевими волонтерськими організаціями тощо. Результатом такої роботи є численні

заходи, уроки мужності, акції та зустрічі, які сприяють залученню учнівської молоді до вирішення важливих соціальних проблем та формуванню гармонійної, громадсько-активної особистості.

У 2016-2017 навчальному році волонтери закладу започаткували видання учнівського альманаху у межах обласного конкурсу волонтерських загонів «Ветеран живе поруч». Видання є своєрідним звітом про щорічну роботу волонтерського загону. Крім того альманах містить матеріали про випускників Шосткинського вищого професійного училища, які поклали своє життя, захищаючи територіальну цілісність нашої держави; про тих, хто з 2014 року і сьогодні зі зброєю в руках стоїть на сторожі України; спогади їх рідних і друзів, зворушливі історії про героїчні вчинки наших захисників, учнівську творчість тощо. Кожного навчального року зібрані матеріали презентувалися на спільному засіданні історико-краєзнавчого гуртка, волонтерського загону «Небайдужі серця» та засідання лідерів учнівського самоврядування. Перший номер такого журналу вийшов у 2017 році. З того часу ми продовжуємо таку роботу і кожного року звітуємо новим часописом. Кожен альманах має свою назву, підпорядкований певній пошуковій роботі. На сьогодні у своєму арсеналі ми маємо 6 видань.

Матеріал, зібраний в альманахах, може використовуватися учнями та педагогами в організації виховної роботи закладів освіти, для підготовки до уроків та для проведення заходів у напрямку національно-патріотичного виховання.

Варто відмітити, що наш альманах не один рік поспіль посідав призові місця в області, а також неодноразово ставав лауреатом Міжнародного конкурсу шкільних медіа в м. Миколаєві.

У 2022 році з часу повномасштабного вторгнення росії в Україну основним напрямом нашої діяльності стала допомога Армії.

У межах глобального руху #ЩедрийВівторок ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище» долучився до Марафону добрих справ і серед 115 тисяч учасників отримав кубок переможця Марафону добрих справ у номінації «Благодійник – фінансовий гуру».

До скарбнички добрих справ волонтерів училища увійшли:

Плетіння маскувальних сіток та кікімор, виготовлення окопних свічок

Волонтери закладу разом з усім педагогічним колективом активно включилися в роботу і почали новий вид волонтерства: плетіння маскувальних сіток та кікімор для потреб ЗСУ. За період війни було сплетено і передано нашим захисникам 94 маскувальні сітки та 30 кікімор. Сьогодні ця робота активно продовжується і наші досвідчені учні передають свій досвід сусіднім навчальним закладам.

Виготовлення печей-буржуйок для ЗСУ

У межах проведення тижня професії «Електрогазозварник» волонтерами закладу було вирішено зібрати кошти і виготовити власними силами печі-буржуйки для наших випускників-військових, які знаходяться на передовій.

Наразі п'ять таких буржуйок передано захисникам.

Адресна допомога учням-випускникам Шосткинського ВПУ, які зараз зі зброєю в руках захищають нашу країну.

Учні та їх батьки долучилися до збору адресних посилок для декількох наших захисників. Були зібрані: теплі шкарпетки, килимки, сухофрукти, сало, мед, солодоші, написані листи підтримки для наших воїнів. Майбутні кухарі та кондитери виготовили хлібобулочні та кондитерські вироби, приготували консерви та набори сухофруктів для ЗСУ, взяли участь в акції «Великодній кошик для бійця».

Нещодавно на прохання одного з наших випускників-захисників завод виробив і відправив на фронт кабелегони.

Участь у благодійних акціях: «Смілива гривня», «Дякуємо захисникам і захисницям!», «Жменька каштанів», «Непереможний жолудь», «До Дня Збройних Сил України», «Коробка вдячності для ЗСУ», «Дітям Лиману».

У межах вищезазначених акцій волонтери збирали гроші, продуктові набори, смаколики, теплі речі, канцелярське приладдя, іграшки, солодоші для дітей з деокупованого м. Лиман.

Для збору коштів училищна родина провела не один майстер-клас, благодійний ярмарок, аукціон, на яких реалізували речі, виготовлені своїми руками.

Лідери учнівського самоврядування опікуються різними верствами населення. Здобувачі освіти відділу харчових технологій у майстернях навчально-практичного центру для людей похилого віку зробили випічку та організували благодійну акцію «Святий хліб».

Заклад постійно турбується про дітей з особливими потребами та дітей-сиріт. Цей рік не став винятком. Гуртківці провели акції для до дня Святого Миколая, Нового року: підготували вітальну програму та подарункові набори.

Учнівське самоврядування має активну життєву позицію, переймається проблемами екології. Акції «Чистий четвер», «Чистий дім, чиста вулиця», «Зроби планету чистою», «Молодь Сумщини за чисте довкілля» - цьому підтвердження.

З початком повномасштабного вторгнення започатковано соціально-психологічний проєкт «Завжди поруч», мета якого навчити і навчитися долати стреси, формувати життєстійкість, підтримувати ментальне здоров'я.

Колектив та учнівська спільнота закладу освіти намагаються максимально допомогти там, де знаходять на це фінансовий, фізичний та психологічний ресурс.

Волонтери закладу мають у кого переймати досвід, адже у нашому місті є міські волонтерські організації: «Шостка Добро» та «З любов'ю в серці», які залучають до своєї роботи молодь міста і також на своєму прикладі показують, як сьогодні кожен з нас може підтримувати наших воїнів і наближати перемогу. Приємно зазначити, що наш учень Кривонос Максим з перших днів повномасштабного вторгнення приєднався до лав волонтерів «Шостка Добро» і з того часу кожного дня працює на благо рідної держави.

А учениця III курсу Шибалко Катерина стала лауреатом XIII Всеукраїнського конкурсу учнівських творчих робіт «Я – журналіст» зі своєю відео роботою «Розповідаю світові про незламність українців», де взяла інтерв'ю у голови громадської організації «З любов'ю в серці».

Волонтерська діяльність нашого училища вже неодноразово була відзначена грамотами і подяками, а головне - словами вдячності від наших захисників.

Сьогодні молоде покоління, як ніколи, має розуміти, що від кожного з них залежить, яким буде майбутнє, не має права бездіяти, поки в країні йде війна, і не має права зрадити тих, хто ціною власного життя відстоює нашу свободу і незалежність на полі бою.

Виховання учнівської молоді – це формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Сучасний освітній процес має не тільки формувати необхідні компетенції, надавати ґрунтовні знання з різних предметів, але й формувати громадянина, духовно й морально зрілу особистість, готову протистояти викликам глобалізації життя [3].

Патріотичне виховання і волонтерська діяльність має стати процесом громадянської ідентифікації у сучасному освітньому середовищі. За таким принципом і формується патріотична свідомість та утверджується національна ідентичність і громадянськість учнівської молоді у Шосткинському ВПУ.

Список використаних джерел

1. Національно-патріотичне виховання в закладі освіти [Електронний ресурс] : Сайт Возсіятського ліцею – Режим доступу: http://vozsiyatske-school.edukit.mk.ua/informaciya_pro_zaklad/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/?prnt=prnt&prnt=prnt&prnt=prnt&prnt=prnt&pvi=pvi&prnt=prnt&prnt=prnt
2. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом [Електронний ресурс] : Мультимедійна платформа іномовлення України – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalne-jomu-zavdacuemo-suverenitetom.html>
3. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: Монографія. Чернівці: Друк Арт, 2016.

Стукалова Тетяна Георгіївна,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Вступ. Пріоритетним завданням виховання дітей та молоді в національній системі освіти є формування національної свідомості, актуальність якої зумовлюється війною, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, тому виникає нагальна необхідність переосмислення освітніх системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей.

Сформований високий рівень національної свідомості сьогодні є нагальною потребою і для людей, і для держави, оскільки забезпечить повноцінний гармонійний розвиток як особистості в державі, так і суспільства в цілому.

Кожна з ланок освіти робить вагомий внесок у формування нового типу особистості патріота України, готового самовіддано розбудувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної свідомості.

Основна частина. Важливу та провідну роль у процесі формування такої особистості відіграє освіта, яка сприяє духовній консолідації суспільства, допомагає у професійно-культурному рості кожного індивіда, у набутті людських якостей та формуванні національної свідомості, здатної зробити вагомий внесок у розвиток суспільства. Саме вона скеровує свої сили на формування світогляду молодого покоління. Без пізнання та усвідомлення свого генеалогічного коріння, культурно-історичних традицій, звичаїв, історії розвитку та формування своєї держави та народу, не можна говорити про успіх навчально-виховного процесу. Без практичного і повсякденного підтвердження істинності отриманих на уроках знань про свою державу, її історію, літературу, про звичаї та традиції учні не зможуть опанувати на належному рівні знання, які сприятимуть формуванню в них громадянськості та патріотизму.

Поняття «національна свідомість розуміють як сукупність теоретичних, буденних, масових, елітних, власне національних і зарубіжних ідей, настанов, прагнень, культурних набутоків, які сприяють прогресивному розвитку нації в усіх сферах її функціонування. Національна свідомість є універсумом буття нації. У повсякденній життєдіяльності вона проявляється на буденному, теоретичному, політико-державному рівнях [1].

Складниками національної свідомості являються :

- національна система духовних феноменів нації;
- національне самозбереження;
- національні інтереси, ідеї;

- удосконалення людських духовних цінностей;
- державно - патріотична ідеологія.

Національна самосвідомість функціонує на двох рівнях: первинному «чуттєвому», де відчуття національної приналежності проявляється лише як емоція і вищому «емоційно-логічному», обов'язковою умовою якого є осмислення своїх почуттів, а не тільки відчуття своєї національної приналежності, зрозуміння потреби власної держави і прагнення до державотворення [3,с.81].

Національна свідомість має закладатись змалечку в кожній дитині. В основу цього поняття вкладають проблеми розвитку мови, культури, мистецтва, духовності. Молодь повинна вникати у проблеми свого народу, аналізувати успіхи і поразки протягом певних історичних періодів. Національна самосвідомість - це фундамент кожної нації, завдяки якому формується культурно-історична самобутність, світовідчуття і світорозуміння [2, с. 19].

Національне виховання молоді - це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадських організацій, сім'ї, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої національної свідомості, почуття вірності, любові до України, турботи про благо народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, незалежності України.

В основу процесу виховання в системі освіти покладено: ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України.

Національна система виховання постійно відкриває емоційно естетичний, художньо-творчий, моральний та інтелектуальний потенціал нашого народу, створює умови для розвитку природних задатків і талантів кожного громадянина України, формування духовного потенціалу – найвищої цінності нації, держави. Національне виховання реалізує глибоке і всебічне пізнання рідного народу, його історії, культури, духовності і на цій основі – пізнання кожним учнем, вихованцем самого себе як індивідуальності і як частки цієї нації, а через неї і всього людства, організацію самонавчання і самовиховання, найефективніших шляхів розвитку і самовдосконалення особистості.

Навчально – виховний процес в закладах освіти спрямований на передачу молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України: національної свідомості, розвинутої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури, розвиток індивідуальних здібностей, таланту.

Основними завданнями освіти у процесі формування національної свідомості підрастаючого покоління з урахуванням досвіду і досягнень

минулого, сучасних реалій і проблем та тенденцій розвитку українського суспільства є:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму, рашизму.

Сьогодні національна свідомість українського народу проходить новий шлях перезавантаження, відбувається самоідентифікування через спільну історичну долю, вікові звичаї, норми громадянського життя та підняття рівня державно-політичної культури. Для того, щоб нація набула своєї власної історії, стала історичною, вона повинна пройти етап усвідомлення себе як національно-своєрідного через ціннісне розрізнення, відмежування від інших культурних, національних смислів [2, с. 23].

Національної свідомість підростаючого покоління є основоположним поняттям для кожної нації, оскільки є чинником об'єднання її в єдине ціле на основі ряду ознак. Такими об'єднуючими ознаками є мова, етнічне походження, спільна історія, культура, спільна економіка та інше.

Знання, навички та світогляд які молодь отримує в освіті базуються на національній ідеї, яка відображає глибинний рівень національної свідомості, сукупність ціннісних настанов нації, визначає напрямок мислення народу, його здатність відчувати і діяти співзвучно з національними інтересами. Проявляючись як своєрідний духовний склад народу, його менталітет, формуючись під впливом традицій, культури, соціальних структур, усього

історичного середовища національного буття людини, і водночас впливаючи на них, національна ідея стає джерелом культурно-історичної динаміки нації, визначальним чинником її політичного життя. Національна ідея як найбільш проста і доступна форма суспільного об'єднання людей самоутверджує націю, забезпечує її єдність, свободу та незалежність.

В особистості, у якої розвинена національна свідомість гармонійно поєднуються наступні властивості:

- здатність усвідомлювати сутність нації, до якої вона себе відносить, з якою себе ідентифікує;
- надання важливого значення тому, як ставляться до неї, до її нації інші національні спільноти;
- усвідомлення того, що кожна нація є джерелом розвитку й забезпечення усіх інших націй, що разом складають людство.

Висновки. Відродження України неможливе без пробудження національної свідомості українського народу, насамперед підростаючого покоління. Тому особливого значення набуває освітньо-виховний процес системи освіти, а саме виховання національно свідомих громадян України, у яких сформовані наступні складові:

- національна ідентифікація та само-ідентифікація, тобто усвідомлення людиною своєї належності до конкретного етносу, нації; знання типових особливостей, рис етносу, чи нації, до яких людина себе відносить, інтерес до етнічних, національних особливостей, що характерні для інших національних спільнот;
- усвідомлення єдності історичного минулого, сучасного і майбутнього свого етносу, нації; чіткі уявлення про територіальну спільність нації;
- усвідомлення й дієве ставлення до духовних і матеріальних цінностей нації, потреба особистою працею збагачувати такі цінності у своїй життєдіяльності;
- усвідомлення власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Вдовенко І. С. Формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді в процесі технологічної освіти .[Електронний ресурс] Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2015_52_11

2. Кулішенко Л. Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. Світогляд — Філософія — Релігія: Зб. наук. пр. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. № 1(1). 234с.

3. Розлуцька Г. Формування національної свідомості українців у процесі державотворення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Видавництво УжНУ «Говерла», Вип. 16-17. С.81-83.

Танькова Ірина Іванівна,

старший вихователь
Комунального закладу Сумської обласної
ради «Сумський обласний академічний
ліцей імені Дмитра Євдокимова»

ОНЛАЙН-ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Вступ. Нова українська школа вимагає зміни підходів до виховання, оновлення змісту, форм і методів духовного становлення особистості на основі життєтворчості здобувачів освіти, створення сприятливих умов для зростання, самореалізації в різних сферах діяльності. Тож, обираючи виховний інструментарій, варто використовувати діяльнісні методи, які поглиблюють особистий досвід здобувачів освіти та мають практичну спрямованість.

Одним із таких дієвих інструментів виховання, у тому числі й національно-патріотичного – активного, співпричетного, на думку багатьох практиків від освіти має стати волонтерська діяльність. Адже, саме спільна діяльність старшокласників поряд з дорослими, дає можливість підліткам реалізувати спроможність допомагати, бути потрібними, впливати на події в конкретний спосіб у своїй державі.

Мета статті – показати роль онлайн-волонтерства, як одного із дієвих інструментів громадянської ідентифікації в сучасній українській школі, формуванні громадян, здатних узяти на себе відповідальність за процеси, що відбуваються у суспільстві, а також у розвитку особистих якостей та соціальних навичок старшокласників.

Основна частина. В Україні волонтерська та благодійна діяльність регламентується Законами України «Про волонтерську діяльність» та «Про благодійну діяльність та благодійні організації», поточна редакція яких відбулась у 2024 році [1; 2].

Важливим для провадження волонтерської діяльності в закладах освіти є дотримання пункту 1 Статті 7 Закону України «Про волонтерську діяльність», а саме: «Волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність через надання волонтерської допомоги. Волонтерами можуть стати громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, які є дієздатними. Неповнолітні особи здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника». Окрім того, Законом визначаються і напрями, за якими неповнолітні особи не можуть надавати волонтерську допомогу.

У Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» наголошується на необхідності розвитку волонтерського руху в Україні, зокрема, шляхом розширення напрямів волонтерської діяльності в умовах

війни. Законом визначено також, що волонтерська допомога може здійснюватися в онлайн-режимі за допомогою мережі «Інтернет» та інших телекомунікаційних мереж [3].

У методичних рекомендаціях МОН України щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану йдеться про можливість залучення здобувачів освіти до онлайн-волонтерства, або е-волонтерства. Ця діяльність реалізується вільно і свідомо на користь інших людей із єдиною умовою – вона має реалізуватися за допомогою інтернету. Наприклад, адміністративні завдання (модерація, координація), збирання пожертв, креативні завдання (створення вебсторінок, дизайн, редагування), реклама, інформаційне розповсюдження, долучення до українського кібервійська: приєднання до чат-ботів у Telegram, за допомогою яких можна блокувати канали розповсюдження дезінформації, розвінчувати міфи та фейки; віртуальне партизанство – надсилання скарг на прокремлівських агітаторів до адміністраторів соціальних мереж і чатів [4].

Е-волонтерство – це інтернет-опосередковане волонтерство, синонімами до цього поняття можуть бути такі терміни, як «віртуальне волонтерство», «онлайн-волонтерство», «кіберволонтерство», «цифрове волонтерство». Усі перелічені терміни використовуються, аби описати ті види діяльності, які здійснюються у мережі в добровільній і неоплачуваній формі.

Польська громадська організація Fundacja Dobra Siec разом з українськими партнерами – Ресурсним центром ГУРТ, Центром волонтеріату «Добра Воля» та Ukraine Social Community ще у 2012 році досліджували феномен онлайн-волонтерства як явища і підібрали до нього спеціальний термін – «е-волонтерство».

Розглянемо декілька напрямків цього виду волонтерства, що стають дедалі популярними в Україні останнім часом.

Мікроволонтерство - виконання простих завдань (переклади, прес-релізи, відповіді на опитування), яке займає порівняно мало часу – від 15 хвилин до 3 годин – і дозволяє принести користь громаді.

Краудсорсинг (онлайн-толока) – обмін знаннями та досвідом, спільне створення проекту або вирішення проблеми силами великої групи людей, яким доручають певні завдання. Це цифрова та розподілена модель розв'язання проблем користувачами інтернету, що реалізує конкретні цілі організатора (підприємства, уряду чи приватної особи).

Краудфандинг – програми, в межах яких люди мають можливість обрати проект та спільно вкласти кошти чи інші ресурси, як правило через інтернет, щоб підтримати зусилля інших людей або організацій.

Соціальне мапування – створення та редагування карт силами громадськості. Спектр застосування таких карт широкий: історичні пам'ятки, будинки, що потребують реконструкції, місця, до яких можуть дістатися люди з особливими потребами.

Групи самопомоги. Для надання психологічної допомоги людині не обов'язково бути поряд фізично. Це можна зробити і віддалено, використовуючи форуми, чати та соцмережі. Учасниками таких ініціатив

можуть бути як кваліфіковані спеціалісти (лікарі, психологи, юристи), так і громадяни, що прагнуть отримати досвід у сфері консультування [5].

У багатьох європейських країнах та США участь у волонтерських активностях або проєктах є обов'язковою для школярів старших класів. Це елемент громадянської освіти – таким чином підлітків привчають до участі у житті громади та формують відчуття відповідальності за свою країну.

Система методів виховання має перетворитися для кожного учня в систему моральної свідомості, поведінкових форм і норм, здатність морально мислити, аналізувати, узагальнювати, приймати рішення. Інтенсивнішого перегляду та модернізації (а надто за сьогоденних умов) потребують зміст, форми, методи, педагогічні й освітні технології, адже на практиці має місце пришвидшене опанування всіма суб'єктами освітнього процесу інформаційно-комунікаційних технологій, платформ і ресурсів забезпечення дистанційного здобування знань, що має бути уконтекстнене у формування освітньої культури, інтелектуальне життя, розвиток патріотичноємних сенсів здобувачів освіти [6].

Висновки. Організація освітнього процесу в Новій українській школі спонукає керівництво закладів освіти, педагогів на пошук нових альтернативних форм роботи відповідно до нинішніх умов, які забезпечать належний рівень життєвої компетентності здобувачів освіти, що дасть можливість брати участь у розбудові держави в повоєнний час та віднайти там своє місце.

Волонтерство є відносно новим явищем у діяльності закладів освіти України. Воно означає появу нового виду діяльності як для керівників, так і для педагогів, здобувачів освіти, їхніх батьків, членів шкільної громади, які поки що, на жаль, самостійно ініціюють і проводять на добровільних засадах різноманітні акції та реалізують різноманітні проєкти – соціальні, екологічні, валеологічні, культурно-просвітницькі, інформаційні, дослідницькі.

Тож, вважаємо за доцільне **інтегрувати волонтерство в систему формальної і неформальної освіти, удосконалити нормативно-правову базу, зокрема і Закон України «Про освіту»**, щоб стимулювати адміністрації закладів освіти сприяти розвитку волонтерства, в тому числі й онлайн – волонтерства **серед учнівської молоді.**

Список використаних джерел

1. Закон України «Про волонтерську діяльність»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
2. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про волонтерську діяльність" щодо підтримки волонтерської діяльності»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text>

4. Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2023/2024 навчальному році: Лист Міністерства освіти і науки України від 24.08.2023 р. № 1/12702-23. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-vihovnogo-procesu-v-zakladah-osviti-u-20232024-navchalnomu-roci>

5. Різновиди онлайн-волонтерства: про те, як можна допомогти за допомогою інтернету <https://gurt.org.ua/articles/23599/>

6. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. <https://lib.iitta.gov.ua/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>

Юрко Ольга Миколаївна

Вихователь Новосуханівського ЗДО

(ясла-садок) «Ластівка»

Степанівської селищної ради Сумської області

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Вступ. Війна та пов'язані з цим політичні, економічні, соціальні проблеми в нашій країні актуалізували одне з найважливіших питань існування самобутньої, незалежної, самодостатньої держави – формування національно свідомого молодого покоління України. Фундамент для розв'язання цього завдання закладається в процесі отримання українською малечею дошкільної освіти – важливого складника цілісного розвитку дитини.

Основна частина. У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах.

У бутті кожного народу національна свідомість виступає передовим чинником формування громадянського суспільства. Людина є учасником життя суспільства у всіх його проявах, при цьому відстоює інтереси, спільну мету цього суспільства та живе за правилами своєї національної спільноти. Національна свідомість носить фундаментальний характер як у побудові нації в цілому, так і у встановленні кожного громадянина, особистості та індивіда окремо.

Дошкільний вік є періодом найінтенсивнішого формування особистості, включаючи ідентичність. Головним завданням національного виховання дітей дошкільного віку є формування основ національної самосвідомості — відчуття

належності до певної нації, яка виявляється в етнічному самовизначенні (віднесенні себе до певної етнічної групи).

Мова є ключовим елементом виховання національної свідомості. Без сумніву, мова відіграє важливу роль у процесі патріотичного виховання. У дитинстві формується мовна картина світу, а тому важливо, щоб діти володіли рідною мовою та розуміли її значення.

Розглядаючи роль рідної мови у формуванні патріотизму, можна визначити два основні аспекти: утримання зв'язку із національними традиціями та розвиток мовних навичок. Рідна мова є не лише засобом спілкування, але й живим образом культурного спадку. Одним із ефективних методів виховання національної свідомості є використання занять та ігор, спрямованих на розвиток мовних навичок, ознайомлення дітей з явищами суспільного життя за напрямками, зміст яких поглиблюється у кожній наступній віковій групі.

Вже у молодшій групі діти мають знати назву рідного міста, а в середній повинні мати певні уявлення про Батьківщину («Батьківщина — це місце, де людина народилась і живе, де народились і живуть її батьки. Вона така ж рідна для людини, як її батьки, тому й називається Батьківщиною. Наша Батьківщина — Україна»).

Діти повинні знати, що люди, які мають спільну батьківщину, — це народ, а ті, що народилися і живуть в Україні — український народ. У народі з роду в рід передаються мова, пісні, повага до старших, любов до дітей і рідного дому, це передбачає формування у дітей уявлень про історію рідного міста (села), походження його назви і назв вулиць, географічні та історичні пам'ятки рідного краю [1,с.123].

У вихованні національної ідентичності через мову важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, надаючи інтерактивні та цікаві можливості для вивчення та розвитку мовних навичок.

Одним із напрямів формування національної свідомості є патріотичне виховання. Патріотизм - це суспільно-історичне явище. Під патріотизмом розуміють певну систему суспільної думки, яка визначає основні принципи національного розвитку. Філософський словник визначає патріотичне виховання як таке, що ґрунтується на любові і відданості своїй країні, гордості за її минуле і сьогодення, прагненні захищати її інтереси.

У новітній педагогічній, філософській та психологічній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує почуття причетності до історії, традицій і культури власного народу, любові до Батьківщини і турботи про долю і майбутнє свого народу [3,с 23].

Важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення до народознавства — вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Дошкільників ознайомлюють з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння сенсу життя, інтерес до родинних і народних традицій.

Прилучаючись до народознавства, діти поступово утверджуватимуться у думці, що кожен народ, у тому числі й український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), вони поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу.

Водночас у дітей розширюються знання про характерні для рідного краю професії людей, про конкретних їх представників. Виховання національної свідомості у дітей дошкільного віку не можливе без врахування та впровадження традицій та обрядів, які становлять основу культурного багатства кожного народу. За допомогою спостережень, етичних бесід, творчих ігор, різних видів образотворчої, мистецької діяльності, ігор - драматизацій, праці педагоги вводять дітей у світ духовного багатства українського народу, людства, вчать налагоджувати спільну з однолітками діяльність, розвивають відчуття причетності до інших людей. Найбільш повно ця робота реалізується за тематичними блоками «Дитячий садок», «Моя родина», «Світ навколо тебе», «Подорож у світ мистецтва», «Калейдоскоп професій», «Дім під дахом голубим».

Традиції та обряди є невід'ємною частиною культурного спадку, які передаються від покоління до покоління. Використання традиційних обрядів та свят, таких як «Ми є діти українські – український славний рід», «День Незалежності України», «Осінній ярмарок», «Свято Масляної», «Стрітєння», «Івана Купала», «Святий Миколай до дітей завітав», сприяє розвитку у дітей почуття приналежності до культури свого народу.

Виховання національної свідомості у дітей дошкільного віку також передбачає активний розвиток їхньої емпатії та розуміння різниці між культурами. Міжкультурна освіта у дошкільних комплексних та парціальних програмах, заходи щодо розуміння та поваги до різноманітності культур грають важливу роль у формуванні толерантності та відкритості дитячого сприйняття світу.

У дошкільному закладі дітей знайомлять з народами, які населяють країну та сусідні держави, а також із народами, що є носіями іноземної мови, яку діти вивчають у дошкільному закладі. Дошкільників цікавлять казки, ігри, побут інших народів; залюбки вони спілкуються з представниками різних національностей. Засоби і методи цієї роботи традиційні:

- розповіді вихователя; використання творів художньої літератури; показ народних іграшок, виробів народних майстрів, предметів побуту тощо;
- розглядання ілюстративного матеріалу (картин природи, історичних пам'яток тощо);
- ігрові заочні екскурсії-подорожі;
- узагальнюючі заняття, що підсумовують знання дітей про певну країну.

Одним із ефективних методів є організація тематичних днів «Україна – єдина країна», «День міста», «День Європи», «День пам'яті та примирення»,

«День вишиванки», «День клоуна», «День вирізання сніжинок» та ін. , під час яких діти можуть вивчати та дізнаватися про особливості різних культур через різноманітні заходи та ігри.

Розвиток національної свідомості у дітей дошкільного віку вимагає спеціальної уваги до їхньої творчості та можливостей самовираження. Зосереджуючись на творчих заняттях, можна не лише сприяти формуванню позитивної ідентичності, але й допомагати дітям висловлювати свою культурну самобутність за допомогою мистецьких засобів. Малюнок, музика, театр та різноманітні ремесла, стають важливими інструментами для вираження культурного самовизначення.

Творчому самовираженню сприяють проєкти спільної діяльності «До книжечки в гості», «Дитсадок – веселий дім», «Свято театру завітало», «До землі вам, матусі, уклін!», «Паперовий дивосвіт», «Іграшковий дивограй», «Казкові перлинки», «В колі дружної родини» та ін.

Війна змінила наше життя, а також загострила усвідомлення національної свідомості кожного з нас, дітей дошкільного віку в тому числі. Під час звучання Гімну діти прикладають руку до серця, завзято підхоплюють «Ой, у лузі червона калина», пишаються своєю вишиванкою, віночком, старанно створюють малюнки, листівки, сувеніри для воїнів. Вихованці стали більш організованими, зібраними, коли під час повітряних тривог ідуть в укриття з усвідомленням, що їх захищають не тільки стіни, а й сили ППО.

В умовах сьогодення важливим виховним засобом є дієва участь дошкільників у суспільно корисних заходах. Діти разом з дорослими беруть участь у волонтерських акціях: збирають продукти та теплі речі мешканцям деокупованих територій, посилки воїнам із гостинцями та малюнками, листівками, оберегами.

Висновки. Виховання національної свідомості у дітей дошкільного віку вимагає інтегрованого підходу та співпраці між батьками та вихователями

Ця робота має враховувати вплив глобалізації та культурної різноманітності. Науковці, педагоги та батьки повинні спільно працювати над удосконаленням підходів, щоб забезпечити збалансований та ефективний процес виховання, що враховує усі виклики та можливості, які ставлять перед сучасним суспільством. Отже, національна свідомість, це самоусвідомлення та самооцінювання власного «Я» як представника певної нації, саме тому важливо у дошкільному віці формувати задатки які у майбутньому допоможуть дитині стати активним та свідомим громадянином своєї країни.

Список використаних джерел:

1. Воропаєва Т. С. Вплив українознавства на формування національної ідентичності особистості в сучасному освітньому просторі. Українознавство. 2010. № 4. 177с.
2. Косенчук О. Соціально-громадянська компетентність дошкільника: сучасний освітній вектор. Дошкільне виховання. 2023, № 5, 49с.

3. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Національний інститут стратегічних досліджень. К: НІСД, 2011. 336 с

IV секція
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСТВА У
ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ОСНОВ НАУК ТА ПОЗАШКІЛЬНІЙ РОБОТІ

Закусило Ірина Михайлівна,
вчитель вищої категорії, вчитель історії
КУ Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 5,
м. Суми, Сумської області

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ
ПРОСТОРІ

Суспільно-політичні умови сьогодення чітко показують позицію України та її громадян. Йдеться про українську державність, свободу, волевиявлення, національно-патріотичне виховання молоді та територіальну цілісність нашої держави.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року продемонструвало чітку патріотичну свідомість і міцну громадянську позицію української нації. Причому це стало характерним не лише для дорослої частини населення нашої держави, але й для молодого покоління.

Отож можемо констатувати, що патріотичне виховання – стрижень нагальних вимог і викликів сучасності, який закладає фундамент формування національної свідомості нації та подальших поколінь, котрі інтерпретують державу як запоруку всебічного розвитку. Важливості у цьому аспекті набувають ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободовиявлення, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя тощо.

Так, Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді містить положення, де зазначено, що «...національно-патріотичне виховання дітей і молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [5].

У цілому завдання національно-патріотичного виховання висвітлено у Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Концепції національно-патріотичного виховання молоді, Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Концепції національного виховання,

рекомендаціях ЮНЕСКО «Про виховання в душі миру», «Резолюції з прав людини», «Конвенції про права дитини» тощо.

Ураховуючи вищесказане зазначимо, що патріотичне виховання набуває в сучасних умовах рис засобу відродження національної культури; припинення деградації в соціумі, стимулом певних моральних цінностей (совість, людяність, гідність); самоорганізації відповідальності громадянина; а також гаранта миру й злагоди в суспільстві.

Тому **мета публікації** полягає в обґрунтуванні певних аспектів патріотичного виховання учнів в сучасному освітньому просторі.

Наукові розвідки щодо проблем патріотичного виховання студіювалися в наукових працях таких класиків: Ващенко Г., Духнович О., Макаренко А., Русова С., Сковорода Г., Сухомлинський В., Ушинський К. та ін. Сучасне бачення окресленої проблематики знаходимо у доробку Бака М., Біницької К., Гавлітін Т., Гевко О., Добридень А., Завалевського К., Новосельського В., Стьопіна В. та ін.

В окресленому доробку зазначено, що патріотизм – це складне багатогранне явище, що складає моральну основа життєздатності держави, її мобілізуючий ресурс, який базується на активній громадянській позиції особистості, її готовності самовіддано служити своїй Вітчизні. Тобто, це моральний принцип, моральна норма та моральне почуття, що є глибоко осмисленим особистістю.

При цьому патріот – це особистість, яка виражає та реалізує у своїх учинках глибоке почуття поваги та любові до рідної країни, її історії, культурних традицій та народу.

Суб'єктна взаємодія вихователя й вихованця, як стверджує І. Бех, спрямована «на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню та вдосконаленню» [1, с. 213].

Патріотичне виховання, на думку В. Ягупова – це «основа духовного розвитку особистості. Формування патріотичних почуттів означає створення високого ідеалу служіння рідному народові, готовності до героїчного подвигу в ім'я процвітання і незалежності України. Воно покликане формувати громадянина-патріота України, виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини» [6, с. 502].

С. Гончаренко та Н. Мойсеюк позиціонують патріотичне виховання у контексті системного підходу і розглядають це поняття як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів, як мета (завдання), принципи, зміст, методи, прийоми, форми та засоби, а також результат [3; 4].

О. Вишневський вказує, що в систему цінностей патріотичного виховання входять: українська ідея; державна незалежність; конструктивна участь у державотворчих процесах; почуття гордості за свою державу і відповідальність за неї; відчуття національної гідності; історична пам'ять; пошана до національних символів, до Конституції, до національної культури, мови, звичаїв; протидія антиукраїнській ідеології тощо [2, с. 225]. Водночас автор

наголошує на важливості формування п'яти фундаментальних якостей особистості, як-от: моральність, патріотизм, демократизм, родинність та природосвідомість.

Тож можемо стверджувати, що в основу патріотичного виховання вкладено наступні поняття (рис. 1):

Рис 1. Сутність патріотичного виховання

У Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді знаходимо, що патріотичне виховання спирається на певні принципи (табл. 1) [5, с. 6]:

Таблиця 1

Принципи патріотичного виховання дітей та молоді

Загальнопедагогічні	Специфічні
Дитиноцентризм	Національної спрямованості
Природовідповідність	Самоактивності й саморегуляції
Культуровідповідальність	Полікультурності
Гуманізм	Соціальної відповідності
Урахування вікових та індивідуальних особливостей	Історичної і соціальної пам'яті
	Міжпоколінної наступності

З огляду на зазначене вище, ми провадимо різноманітні заходи для учнів 9-10 класів щодо їхнього патріотичного виховання (табл. 2).

Таблиця 2

Патріотичне виховання учнів 9-10 класів

Заходи щодо патріотичного виховання
Військово-патріотична гра «Патріот» (збір інформації про Українсько-російську війну і її учасників, добір суддів на етапи гри)
Інформаційна година «Ти – патріот України» (доповіді учнів про видатних постатей рідного краю) – українсько-російська війна
Конкурс малюнків «Ми – діти твої Україно»
Літературна година «Україно – я твоя дитина!» (читання патріотичних віршів)
Брейн-ринг « Як я знаю історію свого краю»

Таким чином, патріотичне виховання є цілеспрямованим, планомірним, систематичним впливом на особистість учнів. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у систематизації знань учнів із різних галузей науки як в теоретичному, так і практичному аспектах, науковому обґрунтуванні особливостей патріотичного виховання молоді в сучасних умовах соціуму.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. К. : Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. 2003. 344 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. 3-тє вид., доопрац. і доп. К. : Знання, 2008. 566 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 376 с.
4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. Біла Церква, 2003. 616 с.
5. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: osvita.ua
6. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посіб. К. : Либідь, 2002. 560 с.

Змисля Наталія Володимирівна,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Осоївського ліцею Краснопільської селищної ради

КРАЄЗНАВСТВО ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСТВА

Вступ. На сучасному етапі розвитку України виникає необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді - формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей [2].

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є

формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Краєзнавство виступає важливою складовою національно-патріотичного виховання, засобом збереження пам'яті народу, спадкоємності національних традицій.

Мета статті. Проаналізувати необхідність використання краєзнавства в освітньому процесі як засобу національно-патріотичного виховання учнівства; визначення цілей, напрямів, змісту, форм і методів краєзнавчо-пошукової роботи, які цілеспрямовано і ефективно забезпечують процес розвитку і формування громадянина.

Основна частина. Краєзнавче виховання в Україні велося ще за часів Київської Русі: підлітки залучались до ремесел і домашньої роботи, вивчали побут, культуру рідного краю, видовий склад та особливості місцевої флори і фауни.

Теоретичні засади краєзнавства як засобу патріотичного виховання були розроблені у працях класиків вітчизняної педагогіки: М. Драгоманова, Т. Лубенця, Д. Багалія, Б. Грінченка, М. Грушевського, С. Русової. Виховання у дітей любові до рідного краю та Батьківщини у педагогічній теорії та практиці досліджують Т. Бондаренко, М. Чепіль, О. Вишневський, О. Сухомлинська та інші. Стрижневим у поглядах представників української педагогічної думки на проблеми краєзнавства стало відображення у ньому любові до своєї нації, відстоювання пріоритету Батьківщини [4].

Видатний український педагог Т. Г. Лубенець вважав найголовнішими завданнями школи виховання патріотизму, утвердження національної культури, християнської моралі, віри в могутні творчі сили народу. На думку педагога, наймогутнішим джерелом розвитку мови і мислення виступає навколишнє середовище, яке збагачує дітей живим уявленням, зміцнює зв'язок навчання з життям. Тут можна зробити висновок, що успішним є таке навчання, яке здійснюється на основі краєзнавства [5].

Фундатор теорії національної школи С. Русова стверджувала, що краєзнавство є тим підґрунтям, «тереном», на якому повинна будуватися національна школа кожного народу і процес виховання свідомих, активних громадян-патріотів. Вона акцентує увагу на тому, що оскільки любити ми можемо лише те, що знаємо, відчуваємо, то необхідно давати змогу дітям власноруч вивчати найближче їхнє оточення. Вона підкреслює: «Конче потрібно виховати в дитини почуття любові до рідного краю, і це дає свої позитивні результати, коли виховання поставлене на національний ґрунт»[3].

Використання краєзнавчого принципу навчання в освітньому процесі – це можливість зробити матеріал уроку, заходів доступнішим, зрозумілішим.

Краєзнавчий матеріал заохочує до вивчення загальної історії свого народу і своїх співвітчизників. Він є одним із засобів активізації пізнавальної діяльності, заохочення до дослідницької роботи, збагачує програмовий матеріал.

Заняття краєзнавством сприяє підготовці до активного життя молодого покоління, розумінню і сприйняттю української національної ідеї, засвоєнню

національних цінностей: української історії, культури, мови, традицій, шанобливого ставлення до історичної пам'яті, військово-патріотичному вихованню. Історичні і географічні поняття, що засвоюються на прикладі рідного краю і власних спостережень сприймаються учнями краще і запам'ятовуються на довше.

Краєзнавство впливає на виховання у молоді національної свідомості, високо-моральної, активної, громадянської позиції. Значення краєзнавчої роботи важко переоцінити, адже вчителі залучають учнів до активної дослідницької діяльності по збору історичного краєзнавчого матеріалу, до вивчення життєвого і творчого шляху визначних людей краю тощо.

Краєзнавча робота в школі передбачає цілий арсенал ефективних методів і форм успішної освітньої роботи. Завдяки вивченню, використанню місцевого історичного матеріалу учні мають змогу вийти за межі підручників, відчути історичні події, осмислити історичні процеси, «доторкнутися» до історії.

Ефективність краєзнавчої роботи напряму залежить від засобів мотивації учнів; створення умов для самореалізації учнів під час роботи над проектами; дослідницькими краєзнавчими уроками, які мають суттєві переваги над традиційними; можливостями для формування в учнів дослідницьких вмінь; установкою на кінцевий результат.

Проведення краєзнавчої роботи може включати різноманітні форми і методи навчання, зорієнтовані на поглиблене вивчення краєзнавчих об'єктів учнями. Серед них визначальними є:

- методичні схеми і рекомендації вивчення краєзнавчих об'єктів; екскурсії до краєзнавчого музею, тематичні розповіді екскурсовода;
- навчально-практичні роботи, роботи з документами, архівними матеріалами з історії краю;
- зустрічі з ветеранами війни, національно-визвольних рухів, народними умільцями; практикуми в місцевому архіві; тематичні походи та експедиції;
- конференції з історії краю;
- організація книжкових тематичних виставок і занять з бібліографії краю;
- робота з краєзнавчими текстами;
- дидактичні ігри з краєзнавства, брейн-ринги, аукціони, ярмарки народних пісень, приказок, предметів побуту;
- тематичні бесіди і діалоги учителя та учнів.

Одним з найбільш дієвих засобів краєзнавчого виховання є добре продумана і організована позакласна робота, адже вона сприяє виявленню і розвитку здібностей учнів, вимагає від учителів великого творчого потенціалу.

Найбільше форм і видів позакласної діяльності можна побачити під час проведення предметних тижнів.

Предметні тижні дають можливість учням показати свої знання, вміння, навички, розвивати організаційні здібності, поглибити та розширити знання з предметів. Тиждень стає своєрідним творчим звітом, формуванню творчих відносин між учнями, вчителями та батьками, які взаємодіють в процесі підготовки і проведення тижня. Проведення предметних тижнів на основі

краєзнавчого матеріалу дозволяють внести цікаві заходи та інноваційні технології в освітній процес, розширити світогляд учнів, розвинути їхні творчі здібності, самостійність, естетичний смак. Після проведення предметних тижнів в школярів активізується пізнавальна діяльність, зростає інтерес до вивчення предметів.

Поглиблюється вивчення певного краєзнавчого об'єкту з учнями і під час тематичних екскурсій до краєзнавчого музею села чи міста. Підсумком роботи, своєрідним звітом можуть бути учнівські реферати, до написання яких ставляться певні вимоги: різноманітність тем, самостійність у роботі над рефератом, збір і оброблення матеріалу, його систематизація, написання і захист реферату.

У факультативах та гуртках з краєзнавства займаються учні, які виявляють глибокий інтерес до історії краю. Факультатив з краєзнавства вдало поєднує в собі кращі форми, методи, прийоми як позакласної, так і урочної системи роботи з учнями.

Однією з форм краєзнавчої роботи є шкільна експедиція. Головною особливістю шкільних експедицій є пошуково-дослідницька спрямованість. Експедиція є найбільш поширеною формою збору етнографічних, археологічних, фольклорних та інших матеріалів з історії краю. В основу роботи експедиції покладена самостійна діяльність учасників: спостереження за життям, огляд предметів матеріальної культури, збір історико-етнографічного матеріалу, оформлення теми дослідження в письмовому виді, історико-етнографічний нарис за темою, реферат, альбом, виступ з доповіддю на шкільній конференції. Вивчаючи історію своїх міст і сіл юні пошуковці відкривають для себе нові сторінки та долі односельців, які стали героями їх досліджень.

Шкільний музей — організаційний центр краєзнавчої роботи школи. Він є ефективним осередком навчання. Експозиції музею дають змогу з найбільшим ефектом використати ілюстративний матеріал для глибокого засвоєння учнями на уроках шкільної програми з предметів. Музей відкриває також великі можливості для організації самостійної творчої роботи учнів.

Музеї є своєрідною творчою лабораторією виховання учнів, у якій на основі застосування різних видів практичної діяльності педагога прищеплюють підростаючому поколінню якості свідомих громадян. Вони є важливими засобами освітньої роботи для всебічно освіченої особистості, виховання патріотів українського народу.

Пошук, систематизація зібраного матеріалу і його експозиційне оформлення, комплектування фондів шкільного музею може здійснюватися під час екскурсій, практичних занять. Тому з метою виховного значення уроку, підвищення його ефективності, вчителі планують роботу учнів у музеї, використовуючи матеріали експозицій на уроці. Крім традиційних форм можуть бути інтерактивний музей на сайті навчального закладу, інтерактивна екскурсія в режимі мультимедіа або особлива форма музею в самому навчальному закладі.

Висновки. Краєзнавство в школі є одним із джерел виховання гідних громадян України. Воно сприяє усвідомленню учнями нерозривного зв'язку, єдності історії свого села чи міста з історією та сьогоденням країни, глибокому і всебічному вивченню яскравої, але непростой історії нашої Батьківщини, осмисленню її ролі на тлі європейської і світової культури, залученню підростаючого покоління до духовної та історичної скарбниці свого народу.

Чим глибші і змістовніші будуть знання учнів про рідний край, свою Вітчизну, про його видатних людей, тим більше буде можливості у формуванні прагнення краще пізнати свій край, глибока шана і повага до традицій земляків, а головне, - вони допоможуть іншим, на своїх прикладах зрозуміти суть і всю повноту патріотизму і почуття відповідальності перед своїм народом, перед Батьківщиною.

Список використаних джерел

1. Доценко Л.Л. Традиційні та новітні технології краєзнавчої роботи у школі. <https://naurok.com.ua/stattya-v-zhurnal-tradiciyni-ta-novitni-tehnologi-kraeznavcho-roboti-u-shkoli-22358.html>
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. <https://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2022/06/62a0421e24258666156501.pdf>
3. Русова С. Краєзнавство в народній школі / С. Русова // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Кн. 1. – С. 25–33
4. Тронько П. Т. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу / <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/32632>
5. Чепіль М. М. Краєзнавство як чинник патріотичного виховання в українській педагогічній думці (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / [Електронний ресурс] / М. М. Чепіль // Вісник Дніпропетровського університету: Педагогічні науки. - 2015. № 1 (9) – С. 38 – 44.- Режим доступу: <http://duan.edu.ua/uploads/vidavnitstvo14-15/12313.pdf>

Клюніна Наталія Василівна,
старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу Сумський обласний
інститут післядипломної педагогічної освіти

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Серед багатьох навчальних дисциплін особливе місце посідає предмет «Англійська мова». Її унікальність полягає в тому, що під час вивчення іноземної мови в учнів формуються не тільки знання основ наук, а також уміння та навички використовувати іноземну мову як засіб спілкування, засіб отримання нової корисної інформації. Вивчення англійської мови дозволяє учням мислити творчо.

Комунікативна складова цієї освітньої галузі сприяє реалізації виховного потенціалу навчального процесу. Разом з тим, на сучасному етапі англійська мова дійсно затребувана державою, суспільством, особистістю. Це зумовлено багатьма чинниками, зокрема розширенням міжнародних зв'язків, створенням умов для входження української освіти в європейський простір.

Актуальність теми

Сьогодні Україна переживає найбільше випробування в своїй боротьбі за незалежність та територіальну цілісність. Тому зараз, як ніколи, важливе та актуальне питання формування громадянина-патріота України, захисника Вітчизни.

Патріотичне виховання молоді завжди знаходилося у полі зору видатних українських педагогів С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Психолого-педагогічні аспекти формування національної ідентичності шкільної молоді розкрито у працях провідних сучасних науковців І. Беха, В. Борисова, Г. Ставицького, Д. Піонтковської та ін.

У розділі 5 «Виховання на цінностях» [4] Концепції нової української школи йдеться про те, що освітній процес буде організовано за моделлю поваги до прав людини, демократії, підтримки добрих ідей. У цьому документі пропонується вживати поняття «освіта», «освітній процес» в їх сучасному розумінні, що включає навчання, виховання і розвиток. Виховний процес є невід'ємною складовою усього освітнього процесу і орієнтується на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різномаяття).

Патріотизм - це якість особистості, що характеризує вищий ступінь її духовного розвитку й самосвідомості, що виражається в ціннісному ставленні до своєї Батьківщини, її історії, культури й готовності до самопожертви в ім'я інтересів Батьківщини.

Завдання патріотичного виховання та виховання громадянської компетентності на уроках англійської мови полягають у вихованні позитивного

та поважного ставлення до власного народу, його культури, любові до Батьківщини й рідної мови та віри в світле майбутнє своєї країни.

Патріотичний напрямок у вивченні іноземної мови на базовому рівні спрямовано на досягнення наступних цілей:

- розвиток і виховання здатності й готовності до самостійного вивчення іноземної мови, подальшої самоосвіти;
- використання іноземної мови в інших областях знань;
- формування якостей громадянина і патріота;
- розвиток іншомовної комунікативної компетенції (мовний, соціокультурний, компенсаторний, навчально-пізнавальний);
- здатність до самооцінки

Мета патріотичного виховання на уроках іноземної мови -

- виховання почуття добра й поваги один до одного,
- позитивного ставлення до народу, що говорить іноземною мовою, його культури, зберігаючи повагу до свого народу,
- любові до Батьківщини й рідної мови та віри в майбутнє своєї країни.

Комунікативна складова

- Звичай
- Традиції
- Мова
- Побут

Етапи національно-патріотичного виховання

- Формування родинних почуттів до своєї сім'ї, родичів
- Виховання любові до своєї малої Батьківщини – села, міста, учнівського колективу, місцевих традицій, історії
- Формування власне патріотизму, виховання любові до України як до своєї Батьківщини та до культури країни, мову якої вивчають здобувачі освіти

Завдання вчителя

- сприяти формуванню активної позиції учнів щодо реалізації ідеалів і цінностей демократ участі молоді в громадському житті в Україні
- сформуванню мотивацію та вміння, необхідні для відповідальної участі молоді в громадському житті
- створити умови для набуття учнями досвіду громадянської дії, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії

Національно-патріотичне виховання в програмі вивчення англійської мови

- Сім'я, свята і традиції,
- Символіка України, територія України, звичай українців
- Столиця України, визначні місця, моє рідне місто
- Відомі українці
- Визначні історичні події України
- Видатні митці

- Природа України
- Екологічний стан України
- Наука і технічний прогрес в Україні
- Політична система України

Формами навчання можуть бути: уроки-екскурсії, рольові ігри, заочні подорожі рідними містами, урок-конференція, круглий стіл, інтегрований урок. Часто буває, що учень впевнено називає визначні пам'ятки Лондона, Великої Британії, та має труднощі у визначенні цікавих місць свого рідного краю, району.

В рамках проведення тижня англійської мови учні беруть участь у краєзнавчих вікторинах, конкурсах, іграх, змаганнях. Пізнавальним аспектом цієї роботи є збільшення обсягу знань про особливості як культури рідної країни, так і традиції та звичаї англійських країн.

У наших школах поряд з ознайомленням з реаліями англійських країн вивчаються державні символи України засобами іноземної мови. Починається це вже в другому класі, коли учні вивчають кольори. Діти молодших класів пишуть листівки на англійській мові для наших воїнів, а старших, мають екскурсії на англійській мові до шкільних музеїв, які присвячені сучасній війні. У 5 класі розроблено тексти й тренувальні вправи, спрямовані на вивчення символіки України, її території та звичаїв українців. У 8 класі – із задоволенням читаємо тексти, присвячені Т.Г. Шевченку та іншим народним митцям, у 9 класі знайомимося з природничим комплексом нашої країни, станом її екології. В 11 класі значна частина матеріалу присвячена політичній системі України.

Ми віримо, що учні виявляють свій патріотизм через розуміння історії та культури своєї країни, свого родинного походження, дотримання своїх культурних звичаїв і традицій, визнання атрибутів суверенності України, володіння рідною мовою, готовність захищати свою націю, добре розвинене почуття громадянського обов'язку, національна гордість та духовний розвиток.

Розвивати патріотизм можна за такими темами, які в програмі вивчення англійської мови:

- Сім'я, свята і традиції
- Національні символи України, звичаї
- Відомі українці
- Важливі українські події
- Відомі поети
- Природа України
- Екологія в Україні
- Наука і технології в Україні
- Політична система України

Щоб учні були активними учасниками навчально-виховного процесу мало забезпечити їх змістовним матеріалом, їх треба забезпечити цікавими підручниками, де містяться матеріали з реальними людьми і реальними проблемами, які торкаються широких освітніх і соціальних проблем. Серія

підручників (5, 6, 7, 8 кл.) пропонуються видавництвом Dinternal Education. (рис.1)

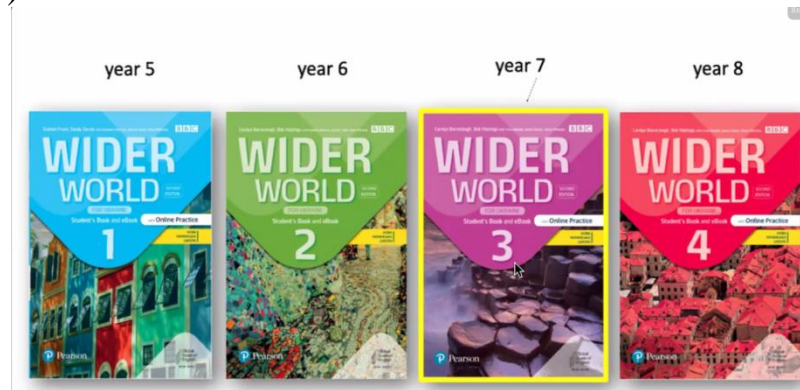

Рис.1

Освітній центр Dinternal Education у співпраці кафедрою соціально-гуманітарної освіти Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти проводить періодично для вчителів англійської мови області онлайн-тренінги, де серед інших питань розглядається і патріотична тематика.

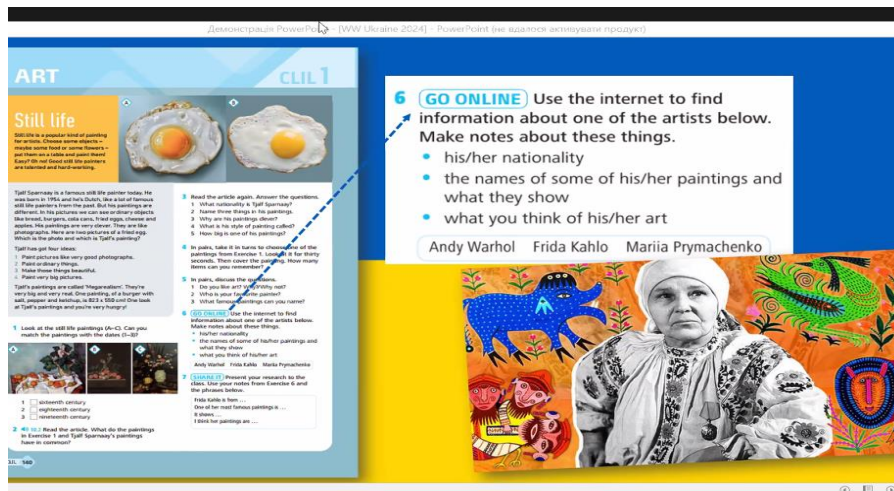

Рис.2

При розкритті теми «Стилі життя» в підручник включені матеріали про українську художницю Марію Примаченко (Рис.2), а також текст про українське козацтво, де відпрацьовується лексика, яка нажаль є актуальною на сьогоднішній день:

- brave warriors
- had a military lifestyle
- freedom-loving
- combat training
- martial art
- very self-disciplined
- defended the independence of Ukraine (Рис.3)

Рис.3

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Законovidповiдне виховання у життi особистостi Педагогiчний альманах: збiрник наукових праць / Пiвденноукраїнський рeгiональний iнститут пiслядипломної освiти педагогiчних кадрiв. Херсон: РПО, 2011. Випуск 10. – С. 6-10.
2. Борисов В.В. Педагогiчнi умови ефективностi системи громадянського виховання особистостi / В.В. Борисов, С.В. Борисова // Педагогiчний альманах: збiрник наукових праць / Пiвденноукраїнський рeгiональний iнститут пiслядипломної освiти педагогiчних кадрiв. Херсон: РПО, 2011. Випуск 10. – С.15-18.
3. Закон України «Про освiту» <https://osvita.ua>
4. Концепцiя Нової української школи <https://mon.gov.ua>

Малишевська Валентина Олександрiвна,
завiдувач Закладу дошкiльної освiти (ясла-садок) № 1 Ромашка
Сумської мiської ради

НАЦIОНАЛЬНО-ПАТРIОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДIТЕЙ ДОШКIЛЬНОГО ВIКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Вступ. Питання нацiонально-патриотичного виховання завжди займало важливе мiсце у вiтчизнянiй педагогiцi, а в реалiях сучасностi набуло статусу провiдного прiоритету освiтнього простору, що пiдкрiплено чинними нормативними актами. Зокрема, в «Концепцiї нацiонально-патриотичного виховання в системi освiти України» (2022 р.) наголошується, що в умовах воєнного стану особливо актуально постає потреба в здiйсненнi системних заходiв щодо посилення нацiонально-патриотичного виховання пiдростаючого

покоління. Особливо гостро це питання постає щодо дітей дошкільного віку, що визначається періодом закладання основ національної свідомості та національних почуттів особистості. Вважаємо, що надзвичайно важливим для реалізації цього виховного напрямку є використання потенціалу національної культури та мистецтв, зокрема образотворчого.

Аналіз наукових досліджень і публікацій показує, що проблему національно-патріотичного виховання особистості вперше було порушено видатними українськими педагогами – Г. Ващенком, Б. Грінченком, М. Грушевським, М. Драгомановим, І. Огієнком, С. Русовою та ін. Їхні ідеї знайшли подальший розвиток у роботах сучасних науковців, зокрема І. Беха, О. Вишневського, О. Докукіної, Н. Лемешенко, С. Назаренка, В. Ткаченка та ін. Цю проблематику в аспекті дітей дошкільного віку досліджують такі вчені, як А. Богуш, О. Виженко, Л. Гавриленко, Н. Гавриш, Л. Калуська, К. Крутій, Є. Лозинська та ін. Особливості використання мистецтва й культури для національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку вивчають О. Дронова, Г. Сотська, А. Шевчук, Л. Шкрєбтієнко, О. Яловська та ін.

Мета статті: дослідити потенціал образотворчого мистецтва у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Національна доктрина розвитку освіти [7] підкреслює важливість послідовного, систематичного та безперервного національно-патріотичного виховання дітей на всіх етапах розвитку особистості. У «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» зазначається, що цей процес повинен бути випереджувальним, враховувати індивідуальні особливості дитини та відповідати її віковим і сенситивним періодам розвитку [4]. Тому цей аспект виховання є актуальним для всіх рівнів освіти, включно із дошкільним періодом, де відбувається формування основ національної свідомості та патріотичних почуттів у дітей.

У контексті обґрунтування досліджуваної проблеми здійснимо *характеристику поняття «національно-патріотичне виховання дітей»*. Згідно з положеннями нормативно-правових документів [3; 4; 7 та ін.], цей феномен тлумачиться як комплексна, системна й цілеспрямована діяльність органів влади, освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та інших інституцій. Його метою визначено формування у підростаючого покоління глибокої патріотичної свідомості, виховання почуття відданості та любові до своєї Батьківщини, заохочення турботи про свій народ, підготовка до захисту інтересів, суверенітету й територіальної цілісності України як правової демократичної держави.

Дослідниками (О. Каплуновською [3], Є. Лозинською [5] та ін.) визначено низку *ключових завдань національно-патріотичного виховання дітей* у закладах дошкільної освіти, серед яких:

– забезпечення повноцінного та всебічного розвитку дитини на основі національних духовних і культурних цінностей, враховуючи різноманітність етнічного та релігійного складу України;

- розвиток навичок володіння рідною мовою та культурою спілкування;
- стимулювання пізнавальної активності, творчих і художніх здібностей дітей через гру та інші види діяльності;
- формування моральних орієнтирів на основі національних і загальнолюдських цінностей, збагачення життєвого досвіду;
- виховання любові й поваги до родини, батьків і України;
- залучення до народної культури, мистецтва, національних традицій та обрядів українців, виховання поваги до культурних здобутків інших народів;
- інтеграція виховних процесів у родині та закладах дошкільної освіти на засадах народної педагогіки, національної культури та досягнень світового педагогічного досвіду.

Базування на розвідки фахівців дошкільної освіти (Л. Калуської [2], І. Луценко [6] та ін.) дозволило виділити *основні напрями національно-патріотичного виховання* дітей дошкільного віку: сімейний (розширення уявлень дитини про сім'ю, родинні зв'язки та рід); краєзнавчий (отримання знань про своє місто або село, рідний край, формування любові та поваги до рідної землі); соціальний (ознайомлення з основними аспектами суспільного життя України); державний (розвиток знань про українську державу, її історію, Конституцію та державні символи); етнографічний (вивчення традицій, звичаїв і побуту українського народу); мистецький (знайомство з народним і авторським мистецтвом України: література, музика, живопис, хореографія).

Як бачимо, один із напрямів національно-патріотичного виховання дітей тісно пов'язаний із мистецтвом, який відіграє ключову роль у формуванні національної свідомості й почуттів у дітей. Тому важливо інтегрувати образотворчо-мистецьку компоненту в освітній процес, оскільки вона має вагомий потенціал для формування національного характеру особистості. Зважаючи на це, розглянемо сутність цього мистецтва та його потенціал в національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку.

Відомо, що образотворче мистецтво належить до візуальних мистецтв, бо його твори відтворюють реальні об'єкти та явища у вигляді наочних предметних образів, які сприймаються через зір. Традиційно до основних видів образотворчого мистецтва відносять три категорії: живопис (малярство), графіку та скульптуру.

На підставі аналізу наукових розвідок [1; 5; 6 та ін.] можемо стверджувати, що образотворче мистецтво має потужний вплив на особистість, оскільки сприяє поглибленню знань, формуванню духовних потреб і загальної естетичної культури. Воно розвиває образне мислення, асоціативні процеси та художню уяву, впливаючи на емоційно-чуттєву сферу дитини, формує гуманістичні та національно-патріотичні якості, такі як любов до рідної землі, повага до родини й Батьківщини, допомагає орієнтуватися в навколишньому світі, пробуджуючи естетичне сприйняття краси.

Образотворче мистецтво є невід'ємною частиною української культури та важливою складовою національної спадщини, що відображає дух народу,

його світогляд і естетику. Теми й зміст творів образотворчого мистецтва допомагають глибше пізнавати рідну землю, природу України, її побут, традиції та культурні надбання. Знайомство з роботами українських митців сприяє формуванню почуття любові та поваги до національного мистецтва шанобливого ставлення до людей, які присвячують себе творчій діяльності.

Безперечно, образотворча діяльність дітей дошкільного віку володіє великим потенціалом не лише для естетичного, але й для творчого розвитку, який можна організовувати на національних засадах і спрямовувати на національно-патріотичне виховання. Наприклад, діти можуть створювати орнаменти у народному стилі, вирізати витинанки за зразками традиційного українського мистецтва, малювати квіти в дусі Катерини Білокур або фантастичних тварин, натхненних стилем Марії Приймаченко. Під час такої діяльності діти не лише дізнаються про творчість відомих українських художників і майстрів, а й оволодівають різними техніками та матеріалами. Важливим є той факт, що діти вчать бачити красу України через призму народного мистецтва, знаходити незвичайне у звичному, розуміти роль людини в створенні краси. Використання предметів народного мистецтва в оформленні закладів дошкільної освіти, таких як рушники, серветки, кераміка або петриківські розписи, допомагає створити атмосферу затишку та сприяє формуванню національної свідомості [1].

Сучасні дослідники [1; 3; 5; 6 та ін.] підкреслюють, що для педагогів закладів дошкільної освіти в галузі національно-патріотичного виховання дітей важливо: підтримувати пріоритетність української національної ідеї; цілеспрямовано ознайомлювати дітей з національним мистецтвом, українськими художніми промислами та ремеслами; забезпечувати баланс між національними та загальнолюдськими цінностями; навчати дітей ідентифікувати себе з особистістю майстра.

Ефективність національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку посилюється завдяки інтеграції народних ремесел, казок, національних традицій і свят, а також через образ народного майстра як носія української ментальності та зразка для наслідування. Важливим є також використання регіональних традицій в освітньому процесі. Яскравий національний одяг, декоративні вироби та їх соціальна презентація також сприяють реалізації потенціалу та формуванню національної ідентичності у дітей.

Фахівці (Л. Калуська [2], Є. Лозинська [5], І. Луценко [6] та ін.) також підкреслюють важливість залучення родини до національно-патріотичного виховання дітей. Заклади дошкільної освіти повинні передавати батькам специфіку української ментальності, підкреслювати важливість інтеграції дитини в національне суспільство та виховання патріотичних почуттів через знайомство з народним мистецтвом, традиціями, обрядами та фольклором.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна виокремити основні напрями педагогічної діяльності щодо національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва: створення емоційно-духовного середовища, орієнтованого на національні цінності;

сприяння інтересу дітей до національної культури та народних ремесел; розвиток сенсорно-перцептивної культури для оцінки краси української природи, одягу та народних виробів; підтримка захоплення дітей дошкільного віку образотворчою діяльністю в межах української культури; стимулювання художньо-творчої діяльності в стилі народних майстрів, що допомагає дітям ідентифікувати себе з особистістю творця; розвиток навичок вираження власних думок через образотворчу діяльність.

Список використаних джерел

1. Дронова О.О. Національне виховання дошкільників засобами народного мистецтва України. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. 2016. № 6. С. 62–67.
2. Калуська Л. Дивокрай. Вибрані дидактико-методичні матеріали у 2-х книгах для працівників дошкільних закладів. Тернопіль: Мандрівець, 2006. 320 с.
3. Каплуновська О.К. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. 2022. URL: <http://nvk59.sadok.zt.ua/konczepczyia-naczionalno-patriotychnogovyhovannya-v-systemi-osvity-ukrayiny/>
5. Лозинська Є. Українське народознавство дітям дошкільного віку: методичний посібник для дошкільних закладів. Львів: Оріяна-Нова, 2008. 208 с.
6. Луценко І. Дошкільна освіта і глобалізація: пріоритетні напрями виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2016. № 3. С. 2–5.
7. Національна доктрина розвитку освіти. 2002. URL: <https://rozvytokosvity.te.ua/natsional%CA%B9na-doktryna-rozvytku-osvity/>
8. Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах: додаток до листа МОН України від 25.07.2016 № 1-9/396. *Дошкільне виховання*. 2016. № 9. С. 11–15.

МАТЕРІАЛИ

**міжрегіонального круглого столу
з онлайн трансляцією
«НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В
ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ:
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ КОНТЕКСТІВ»**

Статті друкуються в авторській редакції, зверстані з електронних носіїв та наданих авторами публікацій.

Відповідальність за зміст представлених матеріалів несуть автори публікацій.

Здано в набір 10.10.24

Підписано до друку _____ 24 р.

Формат 60x84/16

Гарнітура Times New Roman

НВВ КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м.Суми, вул..М.Сумцова,5.
Тел.: +38(0542)33-40-67